

T.C.

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**NAZAN BEKİROĞLU’NUN ROMANLARININ
DEĞERLER EĞİTİMİ BAĞLAMINDA
İNCELENMESİ**

Fatma Türkan SAMURLU

TÜRKÇE EĞİTİMİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

Antalya, 2022

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

NAZAN BEKİROĞLU’NUN ROMANLARININ DEĞERLER
EĞİTİMİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatma Türkan SAMURLU

Danışman
Doç. Dr. Mevlüt GÜLMEZ

Antalya, 2022

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanışında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım. Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

05 / 07 / 2022

Fatma Türkan SAMURLU

Antalya /2022

T.C.

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Fatma Türkan Samurlu'nun bu çalışması 29.06.2022 tarihinde jürimiz tarafından Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Türkçe Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir

İMZA

Başkan : Doç. Dr. Mehmet YASTI
(Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türkçe Bilim Dalı)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Berker KURT
(Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi, Türkçe Bilim Dalı)

Üye (Danışman) : Doç. Dr. Mevlüt GÜLMEZ
(Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi, Türkçe Bilim Dalı)

YÜKSEK LİSANS TEZİNİN ADI: Nazan Bekiroğlu'nun Romanlarının Değerler Eğitimi Bağlamında İncelenmesi

ONAY: Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulunun tarihli ve sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimimin her aşamasında bana destek olan; bilgi birikimi, hayat tecrübesi, kişiliğiyle her zaman örnek alacağım. Değerli danışmanım Sayın Doç. Dr. Mevlüt GÜLMEZ'e en içten duygularımla sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans süresince bilgilerinden istifade ettiğim değerli hocalarım Prof. Dr. Mehmet CANBULAT'a, Doç. Dr. Bekir DİREKÇİ'ye ve Dr. Öğr. Üyesi Berker KURT'a ve tez savunması jüri üyesi Doç. Dr. Mehmet YASTI'ya tezime sağladığı katkılardan dolayı şükranlarımı sunarım.

ÖZET

Nazan Bekiroğlu'nun Romanlarının Değerler Eğitimi Bağlamında İncelenmesi

SAMURLU, Fatma Türkan

Yüksek Lisans Tezi

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı, Türkçe Eğitim Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mevlüt GÜLMEZ

Haziran, 2022; vii+78 sayfa

Araştırmanın amacı Nazan Bekiroğlu'nun romanlarını değerler eğitimi bağlamında incelemektir. Araştırma betimleyici nitel desenli bir araştırma olup veri Toplama tekniği olarak doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırmada, Nazan Bekiroğlu'nun Mücellâ, Lâ: Sonsuzluk Hecesi, Yûsuf ile Züleyha, İsimle Ateş Arasında, Nar Ağacı adlı kitapları Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2020) bulunan kök değer esas alınarak incelenmiştir. Eserlerde yer alan kök değerlerin sıklığı tespit edilmiş ve her eser için farklı tablo oluşturularak verilmiştir. Ardından kitaplardan alıntılanan örnek cümlelerle birlikte veriler yorumlanarak raporlaştırılmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre, “Nar Ağacı” adlı eserinde, saygı, sevgi ve vatanseverlik değerlerinin en çok öne çıkan kök değerler olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında eserlerde sorumluluk, dürüstlük, yardımseverlik, sabır ve adalet değerleri farklı eserlerde ön plana çıkmıştır. Ayrıca özdenetim Ve dostluk değerlerinin eserlerin genelinde geçiş sıklığının az olduğu tespit edilmiştir. Eserler değerlerin öğretimi açısından ele alındığında, “İsimle Ateş Arasında” eserinin saygı, sevgi ve sorumluluk; “Lâ: Sonsuzluk Hecesi” eserinin sevgi, dürüstlük, özdenetim; “Yûsuf ile Züleyha” eserinin sabır, sevgi, sorumluluk; “Mücellâ” eserinin sevgi, yardımseverlik; değerlerinin öğretiminde kullanılabilecek nitelikte olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: *Değer, Değerler Eğitimi, Nazan Bekiroğlu, Türkçe Eğitimi*

ABSTRACT

The Investigation of Nazan Bekiroğlu's Novels in The Context of The Education of Values

SAMURLU, Fatma Türkan

Master's Thesis

Department of Turkish and Social Sciences Education, Department of Turkish Education

Tez Supervisor: Assoc Prof. Mevlüt GÜLMEZ

July, 2022; vii+78 pages

The aim of the study is to examine Nazan Bekiroğlu's novels in the context of values education. The study is a descriptive qualitative study and document analysis technique was used as a data collection technique. In the study, Nazan Bekiroğlu's books named Mücellâ, Lâ: Sonsuzluk Hecesi, Yûsuf ile Züleyha, İsimle Ateş Arasında, Nar Ağacı were examined based on the root value found in the Turkish Language Curriculum (2020). The frequency of root values in the works has been determined and given by creating a different table for each work. Then, the data were reported by interpreting with sample sentences quoted from the books. According to the results obtained in the study, it was determined that the values of respect, love and patriotism were the most prominent root values in her work called Nar Ağacı. In addition, the values of responsibility, honesty, helpfulness, patience and justice have come to the fore in different works. By the same token, it has been determined that the frequency of passage of self-control and friendship values is low in the works. When the works are considered in terms of teaching values; respect, love and responsibility in İsimle Ateş Arasında; love, honesty, self-control in Lâ: Sonsuzluk Hecesi; patience, love, responsibility in Yûsuf ile Züleyha; love and benevolence in Mücellâ; it has been determined that it is in the quality that can be used in teaching values.

Keywords: : *Value, Value Education, Nazan Bekiroğlu, Turkish Language Education*

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ	vi
KISALTMALAR	vii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu	1
1.1.1. Alt Amaçlar	2
1.2. Araştırmanın Amacı.....	3
1.3. Araştırmanın Önemi.....	3
1.4. Sınırlılıklar	4
1.5. Tanımlar	4

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Değer.....	6
2.1.1. Değerlerin Özellikleri.....	7
2.1.2. Değerlerin İşlevleri	8
2.1.3. Değerlerin Sınıflandırılması	10
2.1.3.1. Spranger Değer Sınıflandırması.....	10
2.1.3.2. Rokeach Değer Sınıflandırması	11
2.1.3.3. Schwartz Değer Sınıflandırması	12
2.1.3.4. Fichter'ın Değer Sınıflandırması	13
2.1.3.5. Nelson'un Değer Sınıflandırması.....	14
2.2 Değerler Eğitimi	16
2.3. Değerler Eğitimi ve Okul	18
2.4. Değerler Eğitimi ve Öğretmen	19
2.5. Değerler Eğitimi ve Türkçe Eğitimi	20
2.6. Değer Eğitimi Yaklaşımları	22
2.6.1. Değerleri Telkin Etme, Aşılama	24
2.6.2. Değer Analizi Yaklaşımı	25

2.6.3. Ahlaki Muhakeme.....	25
2.6.4. Değeri Belirginleştirmek, Açıklamak	27
2.6.5. Karakter Eğitimi.....	28
2.6.5.1. Edebiyat Temelli Karakter Eğitimi	29
2.7. Edebî Türler.....	29
2.8. Roman	30
2.9. Nazan Bekiroğlu	31
2.9.1. Hayatı	31
2.9.2. Edebî Kişiliği.....	34
2.9.3. Eserleri	37
2.10. İlgili Araştırmalar	44

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli.....	46
3.2. Araştırmanın Nesneleri	46
3.3. Veri Toplama Teknikleri.....	47
3.4. Verilerin Analizi	47

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1. Yûsuf ile Züleyha	48
4.2. İsimle Ateş Arasında.....	52
4.3. Nar Ağacı	56
4.4. Lâ: Sonsuzluk Hecesi.....	60
4.5. Mücellâ.....	63

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma	67
5.2. Öneriler	70

KAYNAKÇA	71
-----------------------	-----------

ÖZGEÇMİŞ.....	76
----------------------	-----------

İNTİHAL RAPORU	77
-----------------------------	-----------

BİLDİRİM	78
-----------------------	-----------

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Spranger'e Göre Değerlerin Sınıflandırılması	10
Tablo 2. Rokeach'ın Değer Sınıflandırması.....	11
Tablo 3. Schwartz'a Göre Değerlerin Sınıflandırılması	12
Tablo 4. Nelson'un Değer Sınıflandırması	13
Tablo 5. Acat ve Aslan'ın Değer Sınıflandırması	15
Tablo 6. Yûsuf ile Züleyha Adlı Eserde Bulunan Kök Değerlerin Dağılımı	48
Tablo 7. İsimle Ateş Arasında Adlı Eserde Bulunan Kök Değerlerin Dağılımı	52
Tablo 8. Nar Ağacı Adlı Eserde Bulunan Kök Değerlerin Dağılımı	57
Tablo 9. Lâ: Sonsuzluk Hecesi Adlı Eserde Bulunan Kök Değerlerin Dağılımı	60
Tablo 10. Mücellâ Adlı Eserde Bulunan Kök Değerlerin Dağılımı	64
Tablo 11. Romanlarda tespit edilen kök değerler	69

KISALTMALAR

age.	Adı geçen eser
agm.	Adı geçen makale
akt.	Aktaran
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
ev.	Çeviren
hızl.	Hazırlayan
S.	Sayı
s.	Sayfa
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğeri

BÖLÜM I

GİRİŞ

Eğitim-öğretim programlarının temel amacı geçmişten günümüze kadar, toplumu oluşturan fertlerin kültür ve bilgi seviyesini en üst düzeye çıkarmak, hem meslekî hem de sosyal anlamda fertlere belli değerleri kazandırmak olmuştur. Bir toplumun varlığını sürdürmesi, kendine ait değerleri yaşatmasına bağlıdır. Bu nedenle değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması eğitimin önemli amaçlarından biri hâline gelmiştir. Bu doğrultuda millî ve evrensel değerler okullarda verilen derslerin müfredat programına yerleştirilmiş, farklı yöntemlerle bu değerlerin fertlere kazandırılması amaçlanmıştır.

Edebî eserler eğitici ve öğretici özellikleriyle Türkçe dersinde değerleri somutlaştırarak fertlere aktarmada en uygun araçlardır. Bu değerlerin somutlaştırılarak öğrencilere kazandırılabilmesi için çalışmamızda Nazan Bekiroğlu'nun eserlerinde değerler eğitimine ilişkin özellikler tespit edilerek incelenmiştir.

Çalışma; beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın problem durumu, amacı, önemi ve sınırlılıkları açıklanmış ayrıca araştırmayla ilgili tanımlara değinilmiştir. İkinci bölüm, kuramsal çerçevenin oluşturulduğu kısımdır. Bu bölümde Nazan Bekiroğlu'nun hayatı, eserleri ve edebî kişiliğiyle ilgili bilgilere değinilmiş yine bu kısım içerisinde değer tanımı verilerek değerlerin gruplandırılması hakkında ve değerler eğitimi yaklaşımları ile ilgili bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde, araştırmanın örneği, incelenen dokümanlar ve çalışmanın kapsamı, veri toplama araçları ayrıca verilerin toplanmasıyla elde edilen verilerin analizi süreci hakkında bilgilere değinilmiştir. Dördüncü bölüm, çalışmanın gayesini ortaya koyan bölümdür. Bu bölümde Nazan Bekiroğlu'nun eserlerinde tespit edilen değerlere yer verilmekte, tablo hâlinde bu değerler yansıtılmaktadır. Bölüm beşte ise araştırma bulgularından hareketle yapılan önerilere değinilmiştir.

1.1. Problem Durumu

İnsanoğlu hem kendi yaşamını kolaylaştırmak hem diğer insanlarla olan ilişkilerine yeni bir biçim vermek amacıyla kendisine rehber olacak bazı kurallara ihtiyaç duymuştur. Bu ihtiyacın neticesinde değer kavramı ortaya çıkmış, insanlar zaman içinde daha huzurlu bir yaşam için bazı değerlerin varlığını zorunlu bulmuştur. Psikologlar, sosyologlar, felsefeciler ve eğitimcilerin üzerinde ısrarla durdukları değer kavramı, özellikle son yıllarda sosyal

bilimler içinde bulunan birçok disiplin tarafından araştırma konusu hâline gelmiştir. Psikoloji, sosyoloji, antropoloji, felsefe, ekonomi, din gibi değişik bilim dallarının içeriğine de girmiş olması bu kavramın tanımının yapılmasını zorlaştırmıştır (Kumbasar, 2011).

Öğrencilerin millî, manevi, ahlaki, tarihî değerlere önem vermelerini sağlamak, millî duygu ve düşüncelerini artırmak amacıyla Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2019) yer alan “kök değerler” şunlardır: Adalet, dostluk, dürüstlük, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverliktir. Çizelgede yer alan bu kök değerleri öğrencilere öğretmek maksadıyla Millî Eğitim Bakanlığı tarafından okullarda farklı aktiviteler düzenlenmiştir. Bu çerçevede, millî değerlerin sonraki kuşaklara iletilmesi ve kalıcı bir öğrenmenin gerçekleşmesi için kişinin kendi dilinin en etkili yöntemlerden biri olduğu düşünülmektedir. Nitekim ders kitapları dışında bireyin kendi dilinden edebî metinlerle kıyaslanması, millî kültür ve değerlerini kalıcı bir şekilde öğrenmesi için en etkili metotlardan birisidir.

Yazarlar, toplumda var olan temel duygu, düşünce ve değerleri yazdıkları eserler aracılığıyla okuyucularına aktarabilmektedir. Edebî eserler aracılığıyla “Çocuk, kendisine anlatılanları dinleyerek veya okuyarak hem kendisini hem de ‘insan denilen meçhul varlığı’ tanıma fırsatı bulur. Kıskançlık, korku, öfke, nefret, hırs gibi duygularda ölçsüzlüğün verdiği zararları fark eder, duyguları kontrol altına almak gerektiğini öğrenir.” (Sınar, 2006, s. 176). Özellikle roman ve öykülerin bireylere okuma zevki ve alışkanlığı kazandırmasının yanı sıra bu eserlerin bireylerin hayal dünyasına sunacağı katkılarla değerlerin kişiliklerine yerleşmesinde önemli payları olmaktadır. Bu durum yalnız çocuklar için değil, yetişkinler için de geçerli bir durumdur. Birey hayatın karmaşasında unuttuğu bazı değerleri roman ve öykü kahramanları ile tekrar anımsamakta ve yaşamının bir parçası durumuna getirebilmektedir. Bu bağlamda bu araştırmanın amacı, Nazan Bekiroğlu'nun eserlerinin değerler eğitimi noktasında kullanılabilirliğini incelemektir.

1.1.1. Alt Amaçlar

- Nazan Bekiroğlu'nun eserlerinde hangi kök değerler öne çıkmaktadır?
- Nazan Bekiroğlu'nun eserlerinde Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2020) yer alan kök değerler ne sıklıkta işlenmektedir?
- Nazan Bekiroğlu'nun eserleri, değerler eğitiminde kullanılmaya uygun kaynaklar mıdır?

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, kök değerlerimizin edebî metinler aracılığı ile bireylere kazandırılmasında Nazan Bekiroğlu'nun eserlerinin bir materyal olarak yeri ve önemini tespit etmektir. Bu sebeple Nazan Bekiroğlu'nun romanlarını inceleyerek eserlerde yer alan kök değerleri ve bu değerlerin hangi sıklıkta kullanıldığını tespit etmek amaçlanmaktadır. Bu bağlamda toplumsal ve evrensel değerlerimizi, Bekiroğlu'nun eserleri aracılığıyla bireylere aktarmanın mümkün olup olmadığını görmek, değerler eğitiminde bu eserlerden ne ölçüde faydalanılabileceğini incelemek, değer öğretiminde edebî eserlerden faydalanarak geçmişten geleceğe bir köprü inşa etmek ve eğitimcilere yardımcı olabilecek bir çalışma sunabilmek amaç edinilmiştir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Teknolojiyle beraber hızlı bir şekilde gelişen dünyada toplumsal ve evrensel değerlerin kazandırılmasında aynı seviyede bir ilerleme olmamıştır. Gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun günümüzde ülkelerin pek çoğu, unutulma aşamasına gelmiş değerleri yeniden canlandırma gayreti içerisinde. Değerlerin kazandırılması, kazandırılan değerlerin gelecek nesillere aktarımının sağlanması ve toplumdaki bireyler aracılığıyla davranışa dönüştürülmesi, bireylerin sağlıklı bir karakter oluşturması adına büyük ehemmiyete sahiptir. Bu çerçevede eğitim sürecinde “değerler eğitimi” adıyla yeni bir eğitim anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu eğitim anlayışı ile belli bir birikim sonucunda oluşmuş gelenek, görenek ve değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması hedeflenmektedir.

Ülkemizde MEB, 2010 yılında yayınlamış olduğu genelge ile “değerler eğitimi” kavramını ilk kez ortaya koymuştur. Bakanlık tarafından okullara gönderilen yazılarla, değerler eğitimi konusunda yapılması gerekenler bildirilmiş ve gerekli özenin gösterilmesi bilhassa vurgulanmıştır (Yılmaz, 2015, s. 6).

Türk kültürü köklü ve zengin bir kültürdür. Araştırmamıza kaynaklık eden Nazan Bekiroğlu'nun romanları içerisinde yer alan eserlerde de bu durum göze çarpmaktadır. Nazan Bekiroğlu'nun sıklıkla millî ve ahlaki kültür öğelerini içeren eserler yazdığı bilinmektedir. Bu çerçevede bu eserlerde millî değerlerimizin sıklıkla yer aldığı düşünülmektedir. Bu sebeple yapılan bu çalışmayla Nazan Bekiroğlu'nun romanlarının değerler eğitimi açısından incelenmesi, bu eserlerdeki değerlerin tespitini yapılması ve günümüz değerler eğitimi sistemine kazandırılması açısından çalışmamız son derece önemlidir.

1.4. Sınırlılıklar

Araştırmamızın kapsamı Nazan Bekiroğlu'nun eserlerinden oluşmaktadır. Bu eserlerin incelenmesinde Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2019) kök değerler olarak belirtilen “adâlet, dostluk, dürüstlük, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik” değerleri esas alınacaktır.

Çalışmamız kök değerler bağlamında Nazan Bekiroğlu'nun Timaş Yayıncılık tarafından basılan Nar Ağacı (2020), Mücellâ (2018), (2019), Lâ:Sonsuzluk Hecesi (2011), Yûsuf ile Züleyha (2013) ve İsimle Ateş Arasında (2018) adlı eserleri ile sınırlıdır.

1.5. Tanımlar

Değer: “Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet; kişinin isteyen gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey; bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü” (TDK, 2019).

Eğitim: “Bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişimler meydana getirme sürecidir.” (Ertürk, 1975, s. 12).

Değerler Eğitimi: “Değer, insanı değerli kılan, sahip olduğu üstün nitelikler ve sahip olduğu donanımlardır. Sahip olunan değerler bireyin gelecekte kişiliğini, bakış açısını, davranışlarını, hatta hayatını belirleyecek etkenler olduğu için, bireyin belli başlı değerlerin farkına varması, yeni değerleri kazanması, bütün bu değerleri kişiliğinin temel taşları hâline getirerek davranışa dönüştürmesi gerekir. Neredeyse hayat boyu devam eden bu değer kazanma/kazandırma süreçlerine ‘değerler eğitimi’ denir” (Yaman, 2012, s. 18).

Adalet: “Yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması” (TDK, 2018).

Dostluk: “Karşılıklı iyi niyet, şefkatle birlikte, tüm ilahi ve insani olaylarla ilgili duygularda tam bir uyum içinde olmaktır.” (Foulque, 1994, s. 110).

Dürüstlük: “Kurallarına uygun, yanlışsız yapılan davranış ve insanları aldatmama” (TDK, 2018).

Özdenetim: “Bireyin kendisini güçlü tutkular karşısında sınırlaması, kendi üzerinde mutlak bir egemenlik kurarak kendisini tamamen bağımsız olarak yönlendirebilmesidir” (Cevizci, 1999, s. 663).

Sabır: “Sabır; bir zorluk, musibet, dert veya belaya uğrayan kimsenin öfke ve isyan duygularına kapılmaksızın, şikâyet ve serzenişte bulunmaksızın içinde bulunduğu durumu sakin ve soğukkanlı bir biçimde karşılamasıdır” (Hökelekli, 2013, s.117).

Saygı: “1. Üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram 2. Başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu” (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2047).

Sevgi: “İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu” (TDK, 2019).

Sorumluluk: “Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorum, mesuliyet” (TDK, 2020).

Vatanseverlik: “Vatansever olma durumu, yurtseverlik” (TDK, 2020).

Yardımseverlik: “Yardım etmekten hoşlanan, hayırsever” (TDK, 2020).

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Değer

Değer kavramı Latince “kıymetli olmak”, “güçlü olmak” anlamlarına gelen “valere” kökünden türemiş bir kavramdır (Bilgin, 1995, s. 83). Bu kapsamda toplumun büyük bir bölümü tarafından kabul gören, iyi-kötü, doğru-yanlış gibi duygu, düşünce ve yargılara değer denir. Değer; fertlerin olumlu tepkiler verdikleri, onayladıkları düşünceler, kurallar, uygulamalar ve maddi nesnelerdir (Fındık, 2017).

Değer kavramının Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde, “Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet; üstün nitelik, meziyet, kıymet; kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey; bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü.” olarak çeşitli şekillerde tanımlamaları yapılmıştır (TDK, 2018). Toplumdaki bireyler, değer yargılarını ilk olarak aile içerisinde yaşayarak öğrenebilmektedir. Okula başladıklarında ise Türk ve dünya edebiyatının klasik eserleri ve pek çok yazılı eser, çocuklarda değerlerin oluşmasına katkı sağlamaktadır (Şen, 2007, s. 7).

Değer, insanı diğer canlılardan ayıran davranışlarına yön veren bir olgudur (Dilmaç ve Ulusoy, 2012, s. 14). Bu tanımlamada değer, insan davranışlarını şekillendiren, arzu edilen, inanılan bir ölçek olarak ele alınmıştır. Yaman’a göre (2012, s. 17) değer, insanların herhangi bir durum, olay, varlık ve kişi karşısında ortaya koyduğu duyarlılıktır. Ahlaki ve toplumsal değerlere sahip bir insan, sosyal hayatta nasıl davranması gerektiğini bilebilmekte ve bu değerlere göre hareket edebilmektedir. Değer insanın nerede nasıl davranması gerektiğini, onun için neyin iyi neyin kötü olduğunu belirleyen unsurdur.

Değerler, yalnızca toplumsal değerler olarak değil, ulusal değerler olarak da ele alınmaktadır (Doğan, 2007, s. 313). Söz konusu ulusal değerler, belli uluslar ile ilişkili olan, o ulusa ait yaşam tarzını, inançları ve duyguları ifade eden değerler şeklinde tanımlanabilmektedir. Türk toplumuna bakıldığında zaman misafirperverlik, vatanın ve ulusun bölünmez bütünlüğü, bayrağın, vatanın ve ailenin kutsallığı gibi ulusal değerleri olduğu düşünülmektedir. Bu değerler, toplumsal değerler ile çatışmamakta fakat toplumsal değerlerin de üstünde bulunmaktadır (Doğan, 2007, s. 313).

Değer, toplumların tarihî birikimleriyle ortaya çıkan, toplumun tamamının kabul ettiği, toplumun devam, birlik ve varlığının sebebi şeklinde görülen, korunan, teşvik ve tasvip gören, inanç ve kabullenıştır. Değerler ve normlar, kültürel kimliğin şekillenmesini etkileyebilmektedir (Tural, 1992, s. 29). Bir toplumda değer yargısının olmaması, o toplumda davranışları değerlendirebilecek ölçütlerin de olmayabileceğini gösterebilir. Kısaca değerler, insan hayatına yön veren, gösterdiğimiz davranışları iyi-kötü olarak niteleyen yargısal öğelerdir (Robbins, 1993, s. 350).

2.1.1. Değerlerin Özellikleri

Değerleri tam olarak çözümleyebilmek için onların özelliklerinin tespit edilmesinin oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda değer kavramı ile ilgili farklı bilim dallarından araştırmacıların çeşitli tanımlar yaptığı ortaya çıkmaktadır. Yapılan tanımlamalarda görülen farklılıklar ve çeşitlilikler değerlerin özelliklerinde de görülmektedir.

Değerler alanında çalışmaları olan Schwartz ve Bilsky (Akt., Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000, s. 60) değerlerin özelliklerini altı maddede toplamıştır. Bu özellikler sırasıyla şunlardır:

“1. Değerler inançtır. Ancak tümüyle nesnel ve duygulardan arındırılmış değildir. Fikir niteliği taşımazlar. Soyut ve kişiseldirler.

2. Değerler bireyin amaçlarıyla ve bu amaçlara ulaşmada etkili olan davranış biçimleriyle (hakbilirlik yardımseverlik..). ilişkilidir.

3. Değerler özgül eylem ve durumları üzerindedir. Örneğin itaatkârlık değeri, evde, işte, okulda ve tanımadığımız ilişkilerin tümünde geçerlidir.

4.- Değerler davranışları, insanların ve olayları seçilmesini-ya-da değişimini yönlendiren standartlar olarak işlev görür.

5. Değerler taşıdıkları öneme göre kendi aralarında sıralanır. Bu sıralama değer önceliklerini belirleyen bir sistem oluşturur.

6. Değerler değişime açık yapılardır. Zaman içinde ortaya çıkan yeni ihtiyaçları karşılamak için değer önceliklerinde değişiklikler olabilir.”

Keskin (2016, s. 30-33) ise değer kuramcılarının, değerleri ele alma yaklaşımlarına göre değerlerin özelliklerini tanımlamaya çalıştıklarını belirtmektedir. Kapsam ve içerik olarak büyük oranda benzerlik gösteren farklı yönlerinin ortaya konmasıyla, değerlerin özellikleri şu şekilde ele alınmıştır:

- “1. Değerler birbirinden bağımsız değildir.
2. Değerler arasında hiyerarşik bir yapı vardır.
3. Değerler değişken bir yapıya sahiptir.
4. Değerler sistemine yeni değerler dâhil olmaktadır.
- 5.-Değerlerin insan ve toplum hayatında önemli bir yeri vardır.
6. Değerler sosyal pekiştireçlerle desteklenir veya etkisini kaybeder.
7. Değerlerin göreceli-boyutu vardır.--
8. Değerler toplum tarafından uzlaşa sonucu oluşmuştur.
9. Değerlerin evrensel boyutu vardır.”

Değerlerin özellikleri konusunda görüşlerine yer verilen araştırmacıların ortaya koydukları tespitlerin sonucunun, verilen özelliklerin hemen hemen birbirleriyle örtüştüğü görülmektedir. Bu tespitlere dayalı olarak değerlerin insanlara nasıl davranmaları gerektiği konusunda yol gösterici olduğu, aynı zamanda insanların davranışlarının sonuçlarını gösteren bir ölçüt niteliği taşıdığı da söylenebilmektedir.

2.1.2. Değerlerin İşlevleri

Değerlerin, toplumu oluşturan bireylere toplum içinde yaşamın nasıl devam ettirileceğini belirttiği düşünülmektedir. Değerler sisteminin bir toplumdaki ödül ve cezanın temelini oluşturduğu fikrini savunan Fichter (2015) değerlerin fonksiyonlarını altı maddede toplamıştır:

“1. Değerler bireyin ve toplulukların sosyal değerinin yargılanmasında hazır birer araç olarak kullanılır. Tabakalaşma sistemini mümkün kılar. Bireyin çevresindekilerin gözünde nerede durduğunu bilmesine yardım eder.

2. Değerler kişilerin dikkatini yararlı ve önemli olarak görülen maddi kültür- nesneleri üzerinde odaklar. Bu değerli nesne, birey veya grup için her zaman en iyi olmayabilir. Fakat o nesnenin sosyal olarak değerli görülmesine ve onun için çaba gösterilmesine yol açar.

3. Her toplumda ideal düşünme ve davranma yollarına değerler tarafından işaret edilir. Değerler, sosyal olarak kabul edilebilir davranışın âdeta şemasını çizer. Böylece kişiler de hareket ve düşüncelerini en iyi-hangi yolda gösterebileceklerini kavrayabilirler.

4. Değerler kişilerin sosyal rollerini seçmesine ve gerçekleştirmesine rehberlik eder.

5. Değerler sosyal kontrol ve baskının araçlarıdır. Kişileri törelere uymaya yöneltir, doğru şeyleri yapmaya yüreklendirir. Ayrıca değerler onaylanmayan davranışları engeller, yasaklanmış örüntülerin neler olduğuna işaret eder ve sosyal ihlallerden kaynaklanan utanma ve suçluluk duygularını kolayca anlaşılabilmesini sağlar.

6. Değerler dayanışmayı sağlayan başlıca unsurlardandır. İnsan kendisiyle aynı değeri taşıyan insanlara yaklaşır. Ortak değerler, sosyal dayanışmayı yaratan ve sürekli kılan en önemli faktörlerden biridir.”

Bunun yanı sıra Aydın ve Gürler (2014) değerlerin işlevlerini şu şekilde sıralamıştır:

- “1. Sosyal hayatı düzenler.*
- 2. Karar vermede kullanılan ölçüttür.*
- 3. Sosyal kontrolü sağlamada etkilidir.*
- 4. Kültürün taşıyıcılığını üstlenir.*
- 5. Çevre ile iletişim ve sosyal etkileşimin sürekliliğini sağlar.*
- 6. İnsanların, toplumların ortak tutumlarını belirler.*
- 7. Bireysel rollerin seçimine rehberlik eder.*
- 8. Güdümleyici ve özendiricidir.*
- 9. Dışlanmışlık ve yalnızlığa karşı koruyucudur.*
- 10. Farklılıklardan dolayı çatışmaların olduğu noktada anlaşma zeminini sağlar.*
- 11. Ahlaki olgunluğa ulaştırır.*
- 12. Bütünleyici, toparlayıcıdır. Ancak hızlı ve bilinçsiz değişimlerde çatışmaya da neden olabilir.*
- 13. Dayanışmayı güçlendirir.*
- 14. Bireylerin amaç ve hedeflerini belirlemelerinde kılavuzluk eder.*
- 15. Değerler, birbirleriyle ilişkilidir.*
- 16. Bireye ayırt etme, ilke oluşturma ve uyum sağlama becerileri kazandırır.*
- 17. Toplumun bireyden beklediklerinin aksi olan eylemleri dizginleyicidir.*
- 18. Değerler, kişilere farklı perspektifler sağlar.”*

2.1.3. Değerlerin Sınıflandırılması

Değer kavramı, yapısı itibarıyla hem disiplinler açısından hem de aileler, kültürler hatta medeniyetler açısından farklılık göstermekle birlikte gün geçtikçe değişme özelliğini de bünyesinde barındırmaktadır. Literatürde yapılan araştırmalar incelendiğinde, değerlerin sınıflandırılması yapılırken çeşitli görüşlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Değerleri bireysel değerler ve iş değerleri, amaç ve araç değerler, millî ve manevi değerler, ulusal ve evrensel değerler gibi farklı şekillerde sınıflandıranlar olduğu görülmektedir. (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008, s. 72). Ayrıca değerlere ilişkin yapılan sınıflamaların hepsinin birtakım farklılıklara sahip olduğu belirtilmektedir (Demirtaş, 2012, s. 31). Bu konuda birçok tasnif yapılmış olmakla birlikte genel kabul gören sınıflandırmalar, Spranger, Nelson, Schwartz, ve Rokeach'ın yapmış oldukları sınıflandırmalardır (Çakıcı, 2010, s. 12). Bu sınıflandırmalar dışında ülkemizde de bazı araştırmacıların değerleri sınıflandırdığı tespit edilmiştir.

2.1.3.1. Spranger Değer Sınıflandırması

Değerler ile ilgili ilk psikolojik test Spranger (1928) tarafından kullanılmıştır. Spranger (1928), değerleri altı bölüme ayırmış, her bir davranışın altı temel değer tipinden birine girebileceğini söylemiştir. Spranger'den sonra ondan ilham alarak Allport, Vernon, Lindzey yapılan çalışmaları geliştirmiş, bu çalışmaların ardından da değerleri altı gruba ayırmak yaygınlaşmıştır (Güngör, 2000, s. 84).

Tablo 1. Spranger'e Göre Değerlerin Sınıflandırılması

1.-Bilimsel Değer	“Gerçeğe, araştırmaya, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem verir. Bilimsel değerleri olan deneysel, eleştirici, akılcı ve entelektüeldir.”
2.Ekonomik Değer	“Yararlı ve pratik olana önem verir. Ekonomik değerlerin önemsenmesi gerektiğini belirtir.”
3. Estetik-Değer	“Simetri, uyum ve forma önem verir. Birey, hayatı olayları bir çeşitliliği olarak görür-Sanatın toplum için zorunluluk olduğunu düşünür.”
4.Sosyal Değer	“Başkalarını sevmek, yardım etme ve bencil olmama esastır. En yüksek değer insan sevgisidir. Bu insan sevgisini insanlara sunar. Nazik ve sempattir, bencil değildir.”
5.Politik-Değer	“Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret vardır. Esas olarak kuvvetle ilgilidir.”
6.Dini Değer	“Evreni bir bütün olarak kavrar ve kendisini onun bütünlüğüne bağlar. Dini uğrunda dünyevi hazları feda eder.”

Tablo 1’de verilen değer grupları ölçek hâline getirilip test edildiğinde, tıp öğrencilerinin bilimsel değerlerinin, sanatçıların estetik değerlerinin, iş idaresi öğrencilerinin

ekonomik değerlerinin, din adamlarının ise dinî ve sosyal değerlerinin ve en yüksek puanları aldıkları görülmektedir (Ünal, 1981, s. 20). Bu sonuçlar tasnifin doğruluğu noktasında kanıt olarak yorumlanmaktadır (Akbaş, 2004, s. 56).

2.1.3.2. Rokeach Değer Sınıflandırması

Rokeach (1973), çalışmasında değerleri amaç ve araç değerler olarak ikiye ayırarak 18'i amaç değer, 18'i de araç değer olduğu fikrini savunmuştur. Amaç değerler, idealleştirilmiş varoluşun son durumlarına işaret eden değerler olarak tanımlanabilmekte iken araç değerler, idealleştirilmiş davranış şekillerine işaret eden değerler olarak tanımlanabilmektedir (İşcan, 2007, s. 23). Rokeach'a göre (1973, s. 178) değerler şu şekilde sınıflanmaktadır:

Tablo 2. Rokeach 'ın Değer Sınıflandırması

Amaç Değerler	Araç Değerler
Aile güvenliği	Bağımsız olma
Barış içinde bir dünya	Bağışlayıcı
Başarılı olma	Cesaretli
Bilgelik	Dürüst
Dini olgunluk	Entelektüel
Eşitlik	Geniş görüşlü
Gerçek dostluk	Hırslı
Güzellikler dünyası	İtaatkâr
Heyecanlı verici bir yaşam	Kendini kontrol eden
İç huzur	Kibar
Kendine saygı	Kendine hâkim
Mutluluk	Mantıklı
Gerçek dostluk	Neşeli
Özgürlük	Sevecen
Rahat bir yaşam	Sorumluluk sahibi
Sosyal kabul	Temiz
Ulusal güvenlik	Yardımsever
Zevk	Yaratıcı olma

2.1.3.3. Schwartz Değer Sınıflandırması

Schwartz (1997), değerleri bireysel ve kültürel olmak üzere iki seviyede incelemiştir. Bireysel seviyelerdeki incelemeye göre değerler, kişilerin hayatlarını yönlendirmedeki önemlerine göre ele alınmaktadır. Kültürel seviyedeki incelemeye göre ise amaç, toplumun genelinde paylaşılan ve toplumsal normlara dayanan soyut fikirlere ilişkin bilgi üretmektir (Smith, Schwartz, 1997'den akt. Kağıtçıbaşı ve Kuşdil, 2000, s.61).

Tablo 3. Schwartz'a Göre Değerlerin Sınıflandırılması

Değer Grupları	Değerler
Güç (power): Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerine denetim gücü	"Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak, toplumdaki insanlar tarafından benimsenmek"
Başarı (achievement): Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi	"Başarılı olmak, yetkin olmak, hırslı olmak, sözü geçen biri olmak (zeki olmak)"
Hazcılık (hedonism): Bireysel zevke, hazza yönelim	"Zevk, hayattan tat almak"
Uyarılma (stimulation): Heyecan ve yenilik arayışı	"Cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak"
Özyönelim (self-direction): Düşünce ve eylemde bağımsızlık	"Yaratıcı olmak, merak duyabilmek, özgür olmak, kendi amaçlarını seçebilmek, bağımsız olmak (kendine saygısı olmak)"
Evrenselcilik (universalizm): Anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek	"Açık fikirli olmak, erdemli olmak, toplumsal adalet, eşitlik, dünyada barış istemek, güzelliklerle dolu bir dünya, doğayla bütünlük içinde olmak, çevreyi korumak (iç uyum)"
Geleneksellik (tradition): Kültürel ya da dinsel töre ve fikirlere saygı ve bağlılık	"Alçakgönüllü olmak, dindar olmak, hayatın bana verdiklerini kabullenmek, geleneklere saygılı olmak, ılımlı olmak (dünyevi işlerden el ayak çekmek)"
İyilikseverlik (benevolence): Kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme	"Yardımsever olmak, dürüst olmak, bağışlayıcı olmak, sadık olmak, sorumluluk sahibi olmak (gerçek arkadaşlık, olgun sevgi, manevi bir hayat, anlamlı bir hayat)"
Uyma (conformity): Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlandırılması	"Kibarlık, itaatkâr olmak, anne-babaya ve yaşlılara değer vermek, kendini denetleyebilmek"
Güvenlik (security): Toplumun, var olan ilişkilerin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği	"Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, temiz olmak, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek (bağlılık duygusu, sağlıklı olmak)"

Schwartz, Rokeach'ın belirlediği değerler üzerine bazı değişiklikler yaparak bu, on sekiz amaç, on sekiz araç değerini on temel değer tipinde gruplandırmıştır (Güven, 2014, s. 23).

2.1.3.4. Fichter’ın Değer Sınıflandırması

Değerlerin toplumun davranış örüntülerine, toplumdaki sosyal rollere ve sosyal süreçlere bağlı olduğunu ifade eden Fichter (2015, s. 173), sosyal kişilik, toplum ve kültür temeli üzerine değerlerin sınıflandırılabilceği üzerinde durmuştur. Fichter’a göre (2015, s. 173), değerler, aslında her üç boyutta da iç içe ve çakışıktır. Bu durumdan hareketle:

“a. Değerler, zorlayıcılık derecelerine göre sınıflandırılabilir. Böylelikle değerler, sosyal kişiliği etkileme derecelerine göre düzenlenmiş olurlar. Yapılmalı-yapılmamalı olanları belirten değerler bulunur.

b. Sosyal değerler, süreklilik gösteren ortaklaşa işlevler temelinde de gösterilebilir. İşlerin yapılmasında, kişi ve gruplar arasında iş birliği kurulmasında bazı değerler, diğerlerinden daha önemlidir. Bu temeldeki en yüksek değerler, toplumun sürekliliği ve kamu refahı için neyin istendiğine ve neyin önemli olduğuna işaret etmektedir. Bu alan, sevgi ve hakkaniyet ilişkilerinin en yoğun bulunduğu alandır.

c. Değerlerin en anlamlı sınıflandırması, değerlerin kurumsal işlevlerine göre sınıflandırılmasıdır. Genellikle değerler, dinî, siyasal, ekonomik ve benzeri açılardan ayrılır. Sosyal değerlerin örüntü, rol ve ilişkiler gibi kurumsallaştığı söylenebilir. Belli bir kültürel davranışa uzunca bir süreden beri yakıştırılan değerler, kurumun işleyişini basitleştirmekte ve kolaylaştırmaktadır (Fichter, 2015, s. 173).”

2.1.3.5. Nelson'un Değer Sınıflandırması

Nelson değer sınıflandırması yaparken değerleri bireysel değerler, grup değerleri ve sosyal değerler şeklinde üç farklı grupta ele almıştır (Naylor ve Diem, 1987'den akt. Yazıcı, 2006, s. 500).

Tablo 4. Nelson'un Değer Sınıflandırması

Bireysel Değerler	“Bireysel değerler seçim yapmada ve satın alınan ürünlerde, hobilerde olduğu gibi diğer kişisel tercihlerle de ilişki içerisindedir.” (Michaelis, 1988, s. 361).
Grup Değerleri	“Grup değerleri, belirli bir grubun üyeleri tarafından paylaşılan değerlerdir. Bu grup, aile, kulüp, dinî ya da politik bir grup olarak ortaya çıkabilmektedir.” (Naylor ve Diem, 1987, s. 350).
Sosyal Değerler	“Adalet, saygı, farklılık, eşitlik gibi değerler olarak ortaya çıkan sosyal değerler, bireyin mevcut toplumsal yapı içerisinde varlığını devam ettirmesine yardımcı olduğu düşünülmektedir (Michaelis, 1988, s. 361). Sosyal değerlerin tanımlanmasında sosyalleşme, sosyal bilinç, norm ve grup ruhu gibi kavramlar kullanılmaktadır” (Akbaş, 2004, s.19).

Literatürde yer alan sınıflandırmaların yanı sıra Türkiye’de de bazı araştırmacılar tarafından değerlerin sınıflandırıldığı görülmektedir. Bu kapsamda Doğan (2007, s. 313-314), değerleri toplumsal, ulusal ve küresel değerler olarak sınıflandırırken, Ünalın (2005, s. 35) değerleri, beşerî/insani (onur, şefkat, sevgi, saygı gibi), millî (vatan, bayrak gibi) ve ideolojik (şehitlik, gazilik, kahramanlık gibi) olarak üç grupta incelemektedir.

Hökelekli (2008, s. 5), ahlakî, dinî, toplumsal, bilimsel, sanatsal ve siyasi olmak üzere çeşitli değer türlerinden bahsedilebileceğini; çoğu zaman bunların iç içe geçtiğini ve bir arada var olduklarını ifade etmektedir. “Yaşlılara saygı” gibi toplumsal değerlerin aynı zamanda hem dinî hem ahlaki bir değer olduğunu belirten Hökelekli (2008, s. 5), değer türleri arasında en önemli olan değer ahlaki değerler olduğunu, diğer bütün değerlerin ahlaki değerlerle ilişkili olması gerektiğini savunmaktadır.

Dilmaç (1999, s. 16–17) ise, toplumda yer alan ve insanların önemsedikleri belirgin değerleri şu şekilde sıralamaktadır:

- “1. İnsanları sevmek
2. Uyumlu olma
3. Hırsları kontrol altına alma

4. *Başkalarının mutluluğunu isteme*
5. *Kendini kontrol etme*
6. *İyi insan olma*
7. *Manevi değerlere inanma*
8. *Yardımsaver olma*
9. *Tecrübeli ve bilgili olma*
10. *Dost edinme*
11. *Evlat yetiştirme*
12. *Eser oluşturma”*

Ketenci (1997), bu kapsamda yapmış olduğu çalışmasında değerleri insanî değerler “dil, bilgi, sanat”, toplumsal değerler “adalet, laiklik”, etik değerler “âdil olmak, dürüst olmak”, millî değerler, burjuva değerleri, Batılı Doğulu değerler, evrensel değerler, İslamî değerler şeklinde sıralamaktadır. Ercan (2001) ise, değerleri ulusal ve evrensel değerler olarak ikiye ayırmaktadır. Buna göre ulusal değerler, millet, devlet, vatan, ordu, cumhuriyet, kahramanlık, dil, gelenek, görenekler ile ulusal marş, bayrak ve ulusal bayramların oluşturduğu ulusal simgelerdir. Evrensel değerler ise demokrasi, insan hakları ve özgürlükleri, bağımsızlık, uygarlık, barış, hoşgörü, saygı, sevgi, anlayış uzlaşma, bilim, eşitlik, çevre duyarlılığının oluşturduğu evrensel simgelerdir.

Acat ve Aslan (2012) özgün, işlevsel ve kapsamlı bir değer sınıflandırmasına ulaşmak amacıyla yaptıkları çalışmalarının sonucunda değerleri, muhafazakâr, geleneksel değerler, ulusal-millî değerler, öze dönük-kişisel değerler, sosyal-toplumsal değerler ve bilimsel yenilikçi değerler şeklinde beş gruba ayırmaktadırlar. Bu grupların altındaki değerlerin sınıflandırması ise Tablo 5’te gösterilmektedir.

Tablo 5. Acat ve Aslan 'ın Değer Sınıflandırması

Değer	Açıklama
1. Muhafazakâr - Geleneksel Değerler	“Sorumluluk, dürüstlük, Allah’a inanma, büyüklere saygı, dindar, güvenilir, namuslu olma, aileye bağlı olma, sabırlı, vicdanlı, insanları ve doğayı sevmek, cesur, kurallara ve düzene saygı, yardımsever, adaletli, bakımlı/temiz olma.”
2. Ulusal-Millî Değerler	“Vatansever, laiklik, milliyetçilik, Türk kültürüne sahip çıkma, ulusal simgelere duyarlı olma, inkılapçılık /devrimcilik.”
3. Öze Dönük - Kişisel Değerler	“Farklı olabilme, öz saygı, öz kontrol, tefekkür etme, bağımsız olma, açık fikirli, lider.”
4. Sosyal - Toplumsal Değerler	“Titiz, misafirperver, samimi, tutumlu, esnek, bağışlayıcı olma, alçakgönüllü, minnettarlık, kibar, ağırbaşlı olma, duygusal, merhametli, cömert.”
5. Bilimsel - Yenilikçi Değerler	“Azimli, eleştiriye açık olma, akılcı, disiplinli, kararlı, çalışkan, yaratıcı, yenilikçi, işbirliğine açık olma, araştırmacı olma, mükemmeliyetçi, kuralcı, empati kurma, hırslı olma”

2.2 Değerler Eğitimi

Değerler kültürel bir birikimin sonucu olarak karşımıza çıktığı için, değerlerin kültürel bir hazineden oluştuğu ifade edilebilmektedir. Bu hazineyi oluşturan öğelerden birinin ise dil olduğu düşünülmektedir. Kuşaktan kuşağa aktarılacak gelen dilin, bireyi geçmişle gelecek arasındaki zincirin bir halkası durumuna getirdiğini ifade eden Aksan (2007, s. 13), dilin bütün yönleriyle bir milletin aynası olduğu üzerinde durmaktadır.

Milletler, dilin ve iletişimin etkisiyle kendi kültürel hazinelerini, değerlerini oluşturmakta ve sahip oldukları bu hazine ve değerlerini korumak istemektedirler. Köylü’ye göre (2013, s. 287), bilimsel ve teknolojik alandaki göz kamaştırıcı gelişmeler, insanları birtakım manevi ve insani değerlerden de önemli derecede uzaklaştırmaktadır. Bu sebepten dolayı, değerlerin eğitim vasıtası ile yeni kuşaklara kazandırılmasının öneminin gün geçtikçe arttığı düşünülmektedir. Buna göre değerler eğitimi kapsamında eğitim sistemi içerisinde hem ülkemizde hem de diğer ülkelerde çeşitli çalışmalar yapılmaktadır.

Değerler eğitiminin, toplumumuzu biçimlendiren davranış kalıplarını, iyi-kötü, yanlış-doğru ayrımını gelecek kuşaklara iletmeyi gaye edindiği görülmektedir. Değerler eğitimi, insana özgü olanakları, insanı insan yapan ve diğer canlılardan ayıran özellikleri bir başka

deyişle insana özgü bütün etkinlikleri, insani etkinlikler olarak amaçlarına uygun biçimde gerçekleştirebilecek duruma gelmelerine yardımcı olmaktır (Kuçuradi, 1995'ten akt., Dilmaç, 2007, s. 4). Değerler eğitiminin geliştirilmesinin ve sürekli hâle getirilmesi çalışmalarının artırılmasının hem insanların hem de toplumların geleceğine yapılacak önemli bir katkı olacağı belirtilmektedir (Gökalp, N. 2014, s. 129). Değerlerin uygarlıklara anlam kazandırdığına insanların yaşamını ve davranışlarını biçimlendirdiğine vurgu yapan Hökelekli ve Gündüz (2004, s. 385) değerler eğitimiyle ilgili şu açıklamaları kaydetmişlerdir:

“Değerler eğitimi, kısaca, değer kazandırma etkinliğidir. Daha ayrıntılı olarak ele alındığında değerler eğitimi, kimilerine göre değerlerin açık ve şuurlu bir şekilde öğretilme teşebbüsüdür. Kimilerine göre ise, doğrudan ya da dolaylı olarak kişilerin değerler hakkındaki anlayış ve bilgisini geliştirmek, onların bireyler ve daha geniş bir toplumun üyeleri olarak belli değerler doğrultusunda davranabilmesini sağlamak için gerekli beceri ve eğilimler aşılacaktır.” (Values Education Study, 2003'ten akt. Hökelekli ve Gündüz, 2004, s. 385).

Değerler eğitimi ile ilgili programlar düzenlenirken, değerler eğitiminin öğrenciye sistematik bir bakış açısıyla verilmesi gerektiği göz ardı edilmemelidir (İdi Tulumcu ve Tulumcu, 2015, s. 539). Buna göre değerler eğitiminin temel özellikleri Yılmaz (2006, s. 23-67) tarafından şu şekilde belirtilmektedir:

- “1. Değerler boşluk kabul etmez: Değeri olmayan insan yoktur; Kötü değerlerle donanmış insan olabilmektedir.
2. Kalıtımla geçmez; çevresel etkenlere göre biçimlenir: Değerler, genetik yollardan geçmez; aile ve okul gibi ortamlarda öğrenilmektedir.
3. Yaşayarak, görerek ve hissederek öğrenilir: Değerler, yaşadıkları ortamlarda; yaşanılarak, gözlenerek ve hissedilerek öğrenilmektedir.
4. Zihin, kalp ve davranış üçgenine oturur: Zihin ikna olmalı, kalp benimsemeli ve beden sergilemelidir.
5. Ret-kabul belirginliğine göre biçimlenir: Değerler, toplumsal ve kurumsal kabul ve retlere göre biçimlenmektedir.
6. İç ve dış tutarlılık gerektirir: Hem değerlerler arasında hem de söylem-eylem arasında tutarlılıktır.”

2.3. Değerler Eğitimi ve Okul

Değerlerin kökünün insanın ruh dünyasında, bedenine ise kültür dünyasında yer aldığı düşüncesiyle değerleri esasında insanın içinde var olan bir özelliğin yansıması olarak nitelendiren Hökelekli (2013, s. 266), doğuştan gelen ve insanı mükemmel yapan birtakım özelliklerin ortaya çıkabilmesi için bilgiye, yardıma ve rehberliğe ihtiyaç olduğunu ifade etmektedir. Bu ihtiyacın en etkili şekilde evde aile, ev dışında ise okulda giderilebileceği düşünülmektedir.

Eğitim her bireyi bilişsel, duyuşsal ve psikomotor yönden en üst seviyeye ulaştırma çabası olarak görülebilmektedir. Bireyler için duygu, inanç, değer gibi öğeleri içerisinde bulunduran duyuşsal alanın öneminin son yüzyılda daha iyi anlaşılmasına başlandığı belirtilebilmektedir. Öğretmen, okul personeli, okul idaresi kısacası okul bünyesinde çalışan her birey öğrencilere bir ya da birkaç yönüyle örnek olabilmekte veya öğrencilerin duygu ve davranışlarını etkileyebilmektedir. Okullar öğrencilerin akademik öğrenmelerini gerçekleştirdikleri bir kurum olmasının yanı sıra öğrencilerin sosyal, psikolojik ve ruhsal gelişimlerini destekleyen, topluma uyumlu sağlıklı bir birey olmalarına hizmet eden ve toplumun benimsediği değerleri öğrencilere aktararak sağlıklı kişiliğe sahip bireyler yetiştirilmesine yardımcı olan sosyal kurumlardır. Okulların bu fonksiyonları gerçekleştirebilmesi için değerler eğitimine yer vermesi kaçınılmaz olarak belirtilmektedir (Dilmaç ve Şimşir, 2016, s. 1).

Eğitimin temel amacı, insanı eğitip iyi bir şekilde yetiştirerek insan kalitesini yükseltmek olarak görülebilmektedir. Çünkü insanı gereğince eğitmek ve yetiştirmek toplumdaki huzur ve refahın öncelikli şartı olarak belirtilmektedir (Güven, 2014, s. 83). Milli Eğitim Bakanlığı Temel Kanunu incelendiğinde genel amaçlar içerisinde yer alan ifadeler bir değer aktarımı programı ortaya koymaktadır:

Türk Millî Eğitiminin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini,

“1. (Değişik: 16/6/1983 - 2842/1 md). Atatürk devrim ve ilkelerine ayrıca anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, ulusunu seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı vazifesini ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş vatandaşlar olarak yetiştirmek;

2. *Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı bir şekilde gelişmiş bir karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;*

3. *İlgi ve yeteneklerini geliştirerek; gerekli bilgi, beceri, davranış ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak maksadıyla hayata hazırlamak ve onların kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak. Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihâyet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır. (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 1973, s. 5101-5102).”*

Bu ilk iki maddeye göre, Türk milletinin tamamen benimsediği, onu yüksek ve çağdaş kılacak değerlerin öğrencilere aktarılmasından bahsedilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti devleti vatandaşlarının kendi kültürünü bilen, yaşatan, geliştiren ve koruyan, kimliğini meydana getiren bütün değerleri benimseyen ve bu değerler etrafında hayat süren vatandaşlar olmasının amaçlandığı görülmektedir. Söz konusu bu amacın gerçekleşmesi için de okullar görevlendirilmektedir. Tezcan’a göre (1996, s. 60) bu amaçlar, eğitim sürecinin bulunduğu her yerde ve her zaman dikkate alınması ve tam anlamıyla gerçekleştirilmesi gereken genel amaçlardır. Belirtilen bu amaçlar tüm eğitim sistemi için söz konusu amaçlardır. Her eğitim kademesi bu genel amaçların kendi düzeyinde payına düşen yönünü gerçekleştirmeye çalışmalıdır.

2.4. Değerler Eğitimi ve Öğretmen

Öğrencilere değer aktarımında aileden sonra devam eden süreçte en önemli görevin okullara düştüğü düşünülmektedir. Bu görev yerine getirilirken en büyük sorumluluk ise okul ortamında öğrencilerle en çok zaman geçiren öğretmenlere aittir. Bu nedenle öğretmenler üstlendikleri sorumluluğun bilincinde olmalı ayrıca öğrencilere olumlu örnekler olmalıdır. Öğrencilerin çok iyi birer gözlemci olduğu düşünüldüğünde, öğretmenlerin okul içerisinde sergilediği bütün davranışlar öğrencilere örnek teşkil edebilmektedir. Öğrenci ve öğretmenin okul ortamındaki etkileşimleri göz önüne alındığında değerlerin gelecek kuşaklara kavratılmasında öğretmenlerin rolünün daha iyi anlaşılacağı görülmektedir. Bununla birlikte yaşadığımız yüzyılın şartları dikkate alındığında ise öğretmenlerin davranışları, sadece okul içerisinde değil, sosyal hayatlarında da izlenmektedir.

Öğretmenler okulda öğrencilere yalnız program kapsamında bilgilerini değil, aynı zamanda neyin iyi, neyin doğru olduğunu da öğretme çabasına girmektedir. Öğretmenler derste sadece bir konuyu öğretmekle kalmayıp öğrencilerin önüne karakteri ve benliği ile de çıkmaktadır (Akbaş, 2004, s. 91). Derslere zamanında girip çıkan ve derslere hazırlıklı gelen bir öğretmenin sorumluluk değerini aşılayabileceğine dikkat çeken Şen (2007, s. 15), kılık kıyafetine dikkat eden öğretmenin temizlik değerine yahut verdiği sözü yerine getiren bir öğretmenin dürüstlük değerine örnek oluşturacak davranışlar gösterdiğini vurgulamaktadır.

Öğretmenlerin, pedagojik vazifelerinin bir parçası olarak öğrencileri özendirmesi ve aynı zamanda öğrencilerin kendine olan saygı duygusunu, kültürel farklılıklarını göz önüne alarak onlara saygı göstermesi belirtilmektedir (Veugelers, 2000'den akt. İşcan Demirhan, 2007, s. 55). Tüm bunlar göz önüne alındığında değerlerin öğretimi sürecinde öğretmenlerden beklenenler şu şekilde ifade edilmektedir (Ulusoy ve Dilmaç, 2015, s. 99):

- “1. Model ve rehber olarak davranmak*
- 2. Ahlaki bir topluluk oluşturmak*
- 3. Ahlaki bir disiplin oluşturmak*
- 4. Demokratik bir sınıf ortamı oluşturmak*
- 5. Müfredat aracılığıyla değerleri öğretmek*
- 6. İş birlikçi öğrenme uygulamak*
- 7. Sanat bilinci geliştirmek*
- 8. Ahlaki yansıtımı teşvik etmek*
- 9. Uyuşmazlıklar için çözüm üretmek*
- 10. Okulda pozitif ahlaki kültür oluşturmak*
- 11. Ebeveynlerle arkadaşlık geliştirmek”*

2.5. Değerler Eğitimi ve Türkçe Eğitimi

Türkçe derslerinde, farklı edebî eserler aracılığı ile öğrencilerin doğru ve etkili konuşma, kuralına uygun yazma ve dinleme becerilerinin geliştirilmesi hedeflenirken ayrıca ele alınan eserlerdeki değerlerin öğrencilere aktarılması da sağlanmaktadır (Yaman vd., 2009, s. 108). Türkçe dersinin bu amacına 1981 İlköğretim Okulları Türkçe Eğitim Programı'nda şu şekilde yer verilmiştir (MEB, 1981, s. 4):

“Ulusal kültürümüzün yeni nesile aktarılması, ortak bir kültür yoluyla kuşaklar arasında bağlılık kurulmasının sağlanması, millî eğitimimizin temel vazifeleri arasındadır. Okulda bu görevin yerine getirilmesinde en büyük ağırlık ve sorumluluk Türkçe derslerine düşmektedir. Çünkü ulusal kültürümüzün en canlı, en birleştirici, millî şuuru en iyi biçimde yaratıcı, ulusal ve vatan sevgisini besleyip güçlendirici örnekleri, Türkçe yazılmış sanat eserleridir ve çocuk bu eserlerin ilk örnekleriyle Türkçe derslerinde karşılaşacaktır.”

2018 yılı Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda (MEB, 2019, s. 3) toplumumuzda yer alan değerlerimizin öğretim programlarının temelini oluşturduğu ve gelecek kuşaklarımızı eğitirken değerlerimizden her alanda faydalanmamız gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca programda değerler eğitime ilişkin olarak da şu ibareler yer almaktadır:

“Eğitim sistemi sadece akademik açıdan başarılı, belirlenmiş bazı bilgi, beceri ve davranışları kazandıran bir yapı değildir. Temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek asli görevidir; yeni neslin değerlerini, alışkanlıklarını ve davranışlarını etkileyebilmelidir. Eğitim sistemi değerleri kazandırma amacı çerçevesindeki işlevini, öğretim programlarını da kapsayan eğitim programıyla yerine getirir.” (TDÖP, 2018, s. 3).

Türkçe Dersi (1-5. Sınıflar) Öğretim Programı’nın Genel Amaçları göz önünde bulundurulduğunda 2, 5, 10, 11 ve 12. maddelerin değerleri kavratma amacı olduğu görülmektedir (MEB, 2009, s. 12)

2. Madde: Öğrencilerin Türkçeyi sevmelerini, doğru, güzel ve etkili kullanmalarını sağlamak,

5. Madde: Bilimsel, yapıcı, eleştirel ve yaratıcı düşünme, kendini ifade etme, iletişim kurma, iş birliği yapma, problem çözme ve girişimcilik gibi temel becerilerini geliştirmek,

10. Madde: Kişisel, sosyal ve kültürel yönlerden gelişmelerini sağlamak,

11. Madde: Millî, manevî, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal, estetik ve sanatsal değerlere önem vermelerini sağlamak; millî duygu ve düşüncelerini güçlendirmek,

12. Madde: Yazılı ve sözlü ürünler ile Türk ve dünya kültürünü tanımalarını sağlamak.

Değerlerin öğrencilere aktarılmasında Türkçe dersinde kullanılan okuma metnlerinin etkili olduğu düşünülmektedir. Türkçe Dersi Öğretim Programında (2019), Türkçe ders kitabına alınacak metinlerin özellikleri belirtilmiş ve belirtilen bu özelliklerden değerler eğitimi ile ilgili olan özellikler şu şekilde sıralanabilmektedir:

- “1. Ders kitaplarına alanda yaygın olarak kabul görmüş yazar ve eserlerden, edebî ve kültürel değer taşıyan metinler alınmalıdır. Türk Cumhuriyetleri ve Balkan Türkleri edebiyatlarından eserlere yer verilmelidir.
2. Ders kitabında temaları destekler nitelikte edebî ve estetik değer taşıyan serbest okuma metinlerine yer verilmelidir.
3. Metinlerdeki eğitsel yönden uygun olmayan ifadeler (argo ve küfür, olumsuz örnek oluşturabilecek davranışlar, cinsellik, şiddet vb. içeren unsurlar) metnin bütünlüğünü bozmamak kaydı ile çıkarılmalıdır. (TDÖP, 2019, s. 18).”

Tüm bu bilgiler ışığında, Milli Eğitim Bakanlığının, Türkçe dersini değerler eğitimi açısından uygun bir ders olarak gördüğü söylenebilir. Türkçe Dersi Öğretim Programı’nın (2019) kazandırmak istediği becerilerin her alanda değerler eğitimi içerdiği ve öğretilmesi istenilen değerlerin kazanımlarla planladığı görülmektedir.

2.6. Değer Eğitimi Yaklaşımları

Toplumların değerlerini geleceğe aktaramamasının bir sonucu olarak, çağımızın getirdiği tehditlerle başa çıkamamasına, yok olmasına ya da başka toplumların etkisi altına girmesine neden olacağı düşünülmektedir. Bu sebeple toplumlar değerlerin eğitime ve öğretime oldukça önem vermektedirler. Şen (2007, s. 15) bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“Değerler, bir toplumun varlığı yokluğu üzerinde bu derece tesirli ise değerlerin eğitimi ve öğretiminin önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Birçok ülkede veliler, eğitimciler, dinî kurumlar, sivil toplum örgütleri bireylerin değerlerini geliştirmeye ve bireylere değerlerin eğitimi/öğretimi vermeye çalışmaktadırlar.”

“Değer eğitimi alanında farklı yaklaşımlar bulunmakta ve bu yaklaşımlar araştırmacılar tarafından çeşitli bakış açılarına göre sınıflandırılmaktadır. Değerler eğitiminde yaklaşımlar:

1. İnsanın doğasını ve insan-toplum/çevre ilişkilerini tanımlamaları,
2. Değer kazanma süreçlerini açıklamaları,

3. Değerlerin kaynağı üzerine görüşleri,

4. Değerler eğitiminde belirledikleri temel ve ileri amaçları,

5. Uyguladıkları metotlar, açısından birbirlerinden farklılıklar göstermekte ve bu farklılıklara bağlı olarak da sınıflandırmalar yapılmaktadır (Meydan, 2014, s. 96).”

Literatürde değerlerin toplumdaki bireylere doğru ve kalıcı bir şekilde kazandırılmasına yönelik farklı eğitim yaklaşımları yer almaktadır. Bu eğitim yaklaşımlarından bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Kim Suh ve Traiger, 1999; Huitt, 2004; Lovat, 2006; Doğanay, 2007)

“1. Değerlerin gizli öğretimi (örtük program) yaklaşımı

2. Değer açıklama (değer belirginleştirme) yaklaşımı

3. Değer analizi yaklaşımı

4. Ahlaki muhakeme (ahlaki ikilem/ahlaki gelişim)

5. Kohlberg'in adil topluluk okulları yaklaşımı

6. Eylem ve gözlem yoluyla değer eğitimi yaklaşımı.”

Şahin'e (2017, s. 65) göre ise bireysel ve toplumsal yaşam için hayati önem taşıyan değerlerin öğretiminde, farklı yaklaşımlar söz konusudur. Şahin (2017, s. 65) bu yaklaşımları şu şekilde sıralamaktadır:

“1. Değerleri Telkin Etme, Aşılama

2. Değerleri Belirginleştirme, Açıklama

3. Değer Analizi

4. Ahlaki Muhakeme

5. Karakter Eğitimi

6. Değerler Eğitiminde Gizil Güç: Örtük Program

7. Vatandaşlık Eğitimi

8. Eylem ve Gözlem Yoluyla Öğrenme.”

“Bu yaklaşımların bir kısmı değerlerin doğrudan öğretimine, bir kısmı da akıl yürütme, sorgulama ve yansıtıcı düşünme süreçlerine ağırlık vererek değerlerin bir düşünme ve karar verme süreci olarak kazanımına yönelik olarak kullanılmaktadır. Bu yaklaşımlardan bazıları sınıf içinde ders programlarının içinde etkinlik olarak yer alırken, bir kısmı da okulun açık ve örtük tüm programını kapsamaktadır.” (Doğanay, 2006, s. 266).

Tüm bu bilgilere ek olarak değerler eğitimi yaklaşımları hakkında Superka'nın (1973) yaptığı sınıflandırmada, değerleri telkin etme-aşılama, değer analizi yaklaşımı, karakter eğitimi yaklaşımı, ahlaki sorgulama yaklaşımı, değer belirginleştirme yaklaşımı başlıklarına yer verdiği görülmektedir.

2.6.1. Değerleri Telkin Etme, Aşılama

Telkin etme yaklaşımının, Blanchette (1970) ve Bensley (1974) tarafından geliştirildiği bilinmektedir. Bu yaklaşımın gayesi, bireylere belirli değerlerin aşılmasını ve bunların içselleştirilmelerini sağlayarak, bireylerin istenen değerleri yansıtmasını sağlamaktır. Bu yaklaşımda süreç içerisinde; model olma, olumlu ve olumsuz pekiştirme, küçümseme, azarlama, alternatifleri idare etme, oyunlar ve taklitler, rol oynama ve araştırmacı öğrenme yöntemleri kullanılmaktadır (Superka, Ahrens, Hedstrom, Ford ve Johnson, 1976'dan akt. Aladağ, 2009, s. 22).

Bu yaklaşımda bireylere aktarılabilecek olan değerlerin çok iyi belirlenmesi, değerleri tam olarak örnekleyen ve somutlaştıran aynı zamanda da kendi içinde çelişmeyen materyallerin bulunması oldukça önemli görülmektedir. Telkin yaklaşımı için Superka (1976) öğretim modeli uygulaması geliştirmiştir. Superka (1976) tarafından geliştirilen bu öğretim modelinin aşamaları şu şekildedir:

- a. Telkin yaklaşımı olabilecek değerleri belirleme,*
- b. Değer seviyelerini belirleme,*
- c. Davranışsal amaçları belirleme,*
- d. Uygun metotları seçme,*
- e. Metotları uygulama,*
- f. Sonuçları değerlendirme (Superka, Ahrens, Hedstrom, Ford ve Johnson 1976'dan akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2015, s. 71).”*

2.6.2. Değer Analizi Yaklaşımı

Değer analizi yaklaşımı Amerikan Sosyal Bilgiler Ulusal Kurulu tarafından geliştirilmiş olan bir yaklaşımdır (Akt: Tahiroğlu 2010, 236). Bu yaklaşımın amacı, öğrencilerin karşılaştıkları değerlerle ilgili problemler hakkında karar verebilmesi için bilimsel araştırma ve mantıksal düşünme sürecini kullanmalarına yardımcı olmaktır (Sarı, 2007, s. 62). Akbaş'a göre (2004, s. 77). Bu yaklaşımda öğrenciler, örnek olaylar ile ahlaki düşünme becerisi kazanmakta ayrıca bununla birlikte bilimsel problem çözme yöntemini sosyal problemlere uygulamayı öğrenmektedirler.

Coombs'a göre (1971, akt. Bacanlı, 2006, s. 34) değer analizi yaklaşımının hedefleri şunlardır:

- “a. Öğrencilere bir değer nesnesini belirli bir şekilde değerlendirmeyi öğretmek,*
- b. Öğrencilerin söz konusu değer nesnesi hakkında en akılcı yargıya ulaşmalarına yardım etmek,*
- c. Öğrencilere en akılcı yargıya ulaşmalarını öğretmek,*
- d. Öğrencilere, nasıl bazı değer nesneleri hakkında genel bir değer yargısını paylaşan bir grubun üyesi olunabileceğini öğretmek.”*

Değer analizi yaklaşımında hedeflere ulaşmak amacıyla karar verme süreçleri kullanılmaktadır. Coombs ve Meux (1971)'a göre, karar verme süreci altı aşamadan oluşmakta ve bu aşamalar sırasıyla şunlardır (Akt.: Bacanlı, 2006, s. 35):

- “1. Değer sorusunu belirleyip açıklığa kavuşturma,*
- 2. Olguları birleştirme,*
- 3. Olguları değerlendirme,*
- 4. Olguları açıklığa kavuşturma,*
- 5. Değerle ilgili geçici bir karara varma,*
- 6. Karardaki değer kuralını sınama.”*

2.6.3. Ahlaki Muhakeme

Ahlaki muhakeme yaklaşımının öncüsü olarak Kohlberg kabul edilmektedir. Kohlberg, Piaget tarafından oluşturulan ahlaki gelişim basamaklarını yeniden tanımlamakta ve bireylerin ahlaki akıl yürütme becerilerine odaklanmaktadır (Yiğittir ve Öcal, 2011, s. 118). Ahlaki muhakeme yaklaşımı, ahlaki ikilem içeren bazı durumların bireylere

sunulmasının ardından, bireylerin bu durumu çözerek değer yargısına ulaşmasını hedeflemektedir.

Değerler eğitiminde, ahlaki muhakeme yaklaşımının uygulanmasında Superka, Ahrens, Hedstrom, Ford ve Johnson’a göre (1976’dan akt. İşcan, 2007, s. 35) şu şekilde bir yol takip edilmelidir:

“a. İkilem durumla öğrencinin karşılaşması (ikilemi tanıtmak, ikilemde kullanılan kavramları tanımlaması için öğrenciye yardım etmek, ikilemin içeriğini ifade etmek)

b. Öğrencinin orijinal ya da alternatif ikilemdeki durumu ifade etmesi (eylemde/davranışta öğrencilerin kendi bireysel durumlarını oluşturmalarına yardım etmek, eylemdeki/davranıştaki durum için sınıfın cevabını oluşturmak, öğrencilere kendi bireysel durumları için nedenler oluşturmalarına yardım etmek)

c. Ahlaki ikilemde yer alan bir durum için muhakemeyi test etme (öğrencileri gruplama için uygun bir strateji seçmek, öğrencilerin grup ya da sınıf olarak bireysel nedenlerini incelemelerine yardımcı olmak, ahlaki problem hakkında ek muhakemeleri ortaya çıkarmak için ek sorular (sondalar) sormak, ek sorularla (sondalarla) bağlantılı olarak nedenleri incelemek)

d. Muhakemeyi yansıtmak (öğrencilerden dinledikleri farklı nedenleri özetlemelerini istemek, öğrencileri ahlaki ikilem için en iyi cevap olan ve onların duygularını yansıtan bir nedeni seçmeye teşvik etmek, öğrencilere bu problem/ikilem için en iyi cevabın, seçtikleri cevap olduğuna inanıp inanmadıklarını sormak, öğrenci tartışmalarından ortaya çıkmamış ek nedenleri eklemek; ancak bu eklenenler en iyi nedenler olarak değil, üzerinde düşünmek için sunulmuş ek nedenler olarak belirtilmeli)”

Öğrenciler bu yaklaşımla eleştirel düşünme ve tartışma yöntemlerini kullanmakta ve ahlaki ikilem durumlarını karşılaştırarak kendi içinde oluşturdıkları değer yargıları ile durumu çözümlemeye çalışmaktadır.

2.6.4. Değeri Belirginleştirmek, Açıklamak

Bu yaklaşımda, ayrı eğitim-öğretim ortamı kullanmak yerine, öğretmenlerin sınıflarda uygulayabilecekleri etkinlikler ve ders programları geliştirilmektedir (Bacanlı, 2001'den akt. Aladağ, 2009, s. 29). Ryan'a göre (1991, s. 742) değer açıklama, sınıf oyunları, sergiler, farklı zaman ihtiyaçlarında alıştırmalar ve özel olarak seçilmiş konular sayesinde yapılmaktadır.

Yaklaşımın amacına ulaşabilmesi için üç farklı basamağın uygulanmasından söz eden Raths, Harmin ve Simon (1978'den akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2015, s. 72) bu üç basamağı, yedi alt basamağa ayırarak şu şekilde belirtmektedir:

A. Seçme:

- “1. Çocukların özgürce değer seçimini cesaretlendirme.
2. Değerleri belirginleştirirken, alternatif seçenekler oluştururken yardımcı olma.
3. Belirginleştirilen alternatiflerin her birini değerlendirmelerine yardımcı olmak.

B. Ödüllendirme:

4. Yapmış olduğu seçimle ilgili olarak mutlu ve tatmin olma süreci.
5. Seçmiş olduklarının başkaları tarafından onaylanması için fırsat verme.

C. Davranmak:

6. Seçilen değerler ile yaşanan değer yargıları arasında tutarlı davranmayı özendirme.
7. Çocukların yaşamlarındaki bu davranışları sonradan tekrar göstermeleri için yardımcı olmak.”

Yaklaşım büyük, küçük grup tartışmaları, bireysel çalışmalar ya da grup çalışmaları, sahte/gerçek ikilemler, zorlanmış tercihler, duyarlılık ve dinleme teknikleri, şarkılar ve resimler, oyun ve taklitler, kişisel haber ve röportajlar gibi birçok etkinliği kapsamaktadır (Superka, Ahrens, Hedstrom, Ford ve Johnson 1976'dan akt. Aladağ, 2009, s. 31).

2.6.5. Karakter Eğitimi

Karakter eğitiminde temel amaç; bireyin küçük yaşlardan itibaren daha anlayışlı, ilgili, ahlaki değerleri olan, üretken, sonraki gençlik zamanlarından kapasitelerini en iyisini yapmak için kullanan, doğru şeyler yapan ve hayatın gayesini anlayarak yaşayan bireyler yetiştirmektir (Battisitch, 2003'ten aktaran, Güven, 2014, s. 41).

Karakter Eğitimi Ortaklığı (The Character Education Partnership), etkili karakter eğitiminde on bir temel ilke belirlemiştir:

- “1. İyi karakterin temelini oluşturan etik değerleri geliştirir.*
- 2. “Karakter” kavramını düşünce, duygu ve davranışı kapsayacak şekilde kapsamlı olarak tanımlar.*
- 3. Kapsamlı, kasıtlı, ileriye yönelik ve etkili bir karakter gelişimi yaklaşımını kullanır.*
- 4. İnsancıl bir okul topluluğu yaratır.*
- 5. Öğrencilere ahlaki eylem olanakları sunar.*
- 6. Tüm öğrenenlere saygı duyan, onların karakterini geliştiren ve başarılı olmalarına yardımcı olan anlamlı ve zorlayıcı bir akademik program içerir.*
- 7. Öğrencilerin içsel güdülenmelerini arttırmaya çalışır.*
- 8. Karakter eğitiminde sorumluluğu paylaşan ve öğrencilerin eğitimine rehberlik edecek aynı öz değerlere uymaya çalışan bir öğrenme ahlak topluluğu olacak okul personeli taahhüt eder.*
- 9. Karakter eğitimi inisiyatifinin ortak ahlaki liderliğini ve uzun vadeli desteğini artırır.*
- 10. Aileleri ve toplum üyelerini karakter oluşturma çabalarında ortaklar olarak işe koşar.*
- 11. Okulun karakterini, okul personelinin karakter eğitimcileri olarak işlevini ve öğrencilerin ne ölçüde iyi karakter sergilediklerini değerlendirir (Lickona, Schaps ve Lewis, 1996'dan akt. Demirel, 2009, s. 38).”*

Kumbasar (2011, s. 51) karakter eğitiminin, öğrencileri karakter geliştirici ortamlara dâhil etmek suretiyle, aileden okula herkesi sürecin içerisine aldığını, birçok araştırmacının bu yaklaşımın etkililiğine inandığını ve bu yaklaşımının diğerlerine oranla daha kapsamlı bir boyut kazandığını ifade etmektedir.

2.6.5.1. Edebiyat Temelli Karakter Eğitimi

Karatay, Destebaşı ve Demirbaş'a (2015, s. 126) göre değerlerin karakter eğitimi yoluyla çocuklara aktarılmasında çeşitli araçlar kullanılmaktadır. Bu araçlardan yaygın olarak tercih edileni ise edebiyattır. Eğitim tarihine bakıldığında değerler eğitiminde, hikâyelere oldukça sık başvurulduğu görülmektedir. Günümüzde de birçok araştırmacı, bireylere kazandırılması amaçlanan değerlerin aktarılmasında edebî kitaplardan faydalanmanın geçerli bir yöntem olduğunu kabul etmektedir. Öykü, masal, roman gibi hikaye edici çocuk edebiyatı ürünlerinin çocuklar tarafından diğer edebî ürünlere göre daha çok beğenildiği bilinmektedir. Çocukların dikkatini çeken bu türlerin kişilik eğitiminde etkili bir şekilde kullanılabileceği düşünülmektedir. Masal, hikâye ve romanlarda kahramanların yaşadığı ikilemli durumlar, değinilen sosyal problemler karakter eğitimi için örnek olay oluşturmaktadır (Karatay, Destebaşı ve Demirbaş, 2015, s. 126). Çocukların karakter eğitiminde kullanılacak kitapların şu niteliklere sahip olması beklenmektedir (O'Sullivan, 2004, Akt. Karatay, 2011, s. 1404):

- “1. İyi yazılmış kitaplar, ahlaki ikilemler içerir.
2. Edebî seviyenin ötesinde, anlamayı sağlayan derinlikteki kitaplar.
3. Hayranlık uyandıran fakat öğrencilerle hemen hemen aynı yaşlarda ve inanılabilir karakterleri içeren kitaplar.
4. Ana karakterleri, çok çeşitli kültürlerden gelen kız ve erkeklerden olabilen genişlikteki kitaplar.”

2.7. Edebî Türler

Değer aktarımında çok önemli bir yeri olan edebî eserler Calp'e göre (2017, s. 57) estetik duygular uyandıran, onların duygu, düşünce ve hayal dünyasını zenginleştiren; dil aracılığı ile üretilen eserlerdir. Bu tanım biraz daha açılırsa, sözlü ve yazılı olarak anlatılmış, olgun sanat anlayışı ve özelliklere sahip, değerinden bir şey kaybetmeksizin tarihin her döneminde canlı kalan eserlere edebî eser denilmektedir.

Millî Eğitim Bakanlığı'nın, son yıllarda gelişen değerler eğitimini merkeze alan eğitim anlayışına yöneldiği düşünülmektedir. Değer öğretiminin ilk ve ortaöğretim programlarına eklenmesiyle birlikte birçok öğretmen bu eğitim sürecinde kullanmak üzere materyal arayışına girmiştir. Bu bağlamda bakıldığında nitelikli edebî eserlerin değer aktarımında etkili bir materyal olarak kullanılabileceği söylenebilir.

Öğrencileri kaliteli edebiyat eserleri ile buluşturmak, onların gerek zihinsel gerek duygusal gelişimlerini sağlamak ayrıca onlara okuma alışkanlığı kazandırmak açısından büyük önem arz etmektedir (Özdemir ve Tulumcu, 2017, s. 727). Öğrencilerin nitelikli edebî eserlerle buluşmasını sağlarken millî ve manevi değerlere öncelik vermemiz gerektiği unutulmaması gereken bir noktadır.

Çocuklara yönelik oluşturulan edebî türler değerler eğitimi açısından,

“1. Öğrencilere, itibârî bir hayat yolculuğu ve bu yolculukta kahramanların yaşadığı olay ve durumların irdelenmesi, yaptıkları tercihlerin yorumlanması fırsatı verildiği zaman onların hayat boyu, ahlaki düşünce alışkanlıkları geliştirmelerini sağlar (Bohlin, 2005, Akt. Karatay, 2011, s. 1404).

2. Çocuğun kendini tanımaya, dış dünyada yaşananları algılama ve duruma göre davranış sergileyebilme yetisini kazanmaya, çocukta olumlu gelişme ve değişmelere olanak sağlar.

3. İyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin, güçlü ve zayıfın bir arada bulunduğu ve bu zıtlıkların kıyasıya yarıştığı öyküleyici çocuk edebiyatı ürünleri, çocuğa gerçekçi bir dünya fotoğrafı çizer.

4. Bir yandan çocuğun dil becerilerini geliştirirken bir yandan çocukta, millî ve evrensel kültür değerlerine ilişkin bir bilincin uyanmasını ve bir tutumun gelişmesini sağlar (Karatay, 2007, s. 940-941).”

Değerler bireylere aktarılırken destan, efsane, masal, fabl, hikâye, roman, şiir, anı, gezi yazısı gibi edebî türler kullanılarak aktarılmaktadır. Ancak incelemeye esas olan türlerin roman, efsane, destan olduğu düşünüldüğü için bu başlıklar üzerinde durulmaktadır.

2.8. Roman

Edebiyatımızda yakın bir geçmişe sahip olan roman düzyazının kullanıldığı bir edebiyat türüdür. Bir düzyazı türü olan roman, insanın veya çevrenin kişiliğini, gelenek ve göreneklerini inceleyen, maceralarını anlatan, duygu ve tutkularını çözümleyen, kurmaca ya da gerçek olaylara dayanan uzun edebî türdür (TDK, 2011, s. 1660).

Taşdemir (2005) romana ait özellikleri şu şekilde ifade etmektedir:

- “a. Bir romanda olay, zaman, mekân ve kişi olmak üzere dört ana unsur vardır.*
b. İşlenen konu inandırıcılık özelliğine sahiptir.

c. Ayrıntılar önemlidir.

d. Roman ele aldıkları konuları, konunun işlenişi, anlatım biçimi, sanat ve edebiyat anlayışı, seslendiği okuyucu kitlesi bakımından sınıflandırılabilir olmalıdır.

e. Yazar dışında, yazar adına konuşan bir anlatıcı olmalıdır.

f. Roman; ana olay, yardımcı olaylar, kalabalık kişiler dünyası, çeşitli mekânlar ve değişik zaman dilimlerini kapsayacak şekilde geliştirilmesi ve ayrıntılı gözlem, anlatım tekniğiyle hikâyeden ayrılır.”

Edebî türlerden biri olan roman değerlerin aktarımında yazarların en çok kullandığı türlerden biridir. Çünkü değer yargıları gelişmeye başlayan çocuklar nitelikli romanları okuyarak değerlerini doğru bir şekilde yapılandırabilmektedir. Roman türünde yer alan kişilerin sayıca fazla olmasının, farklı kişilerin yer almasının ve kişilerin gerçek hayattan olmasının çocuğun çevresine uyumunu kolaylaştırdığı söylenebilir.

2.9. Nazan Bekiroğlu

2.9.1. Hayatı

Nazan Bekiroğlu, annesinin tarafından İranlı, Azerbaycan kökenli Balkan Harbi'ni yaşamış tüccar bir aileyle, baba tarafı muhacir olan bir aileye mensuptur. Annesi Nuran Hanım, babası Sabri Bey'dir. 3 Mayıs 1957 tarihinde Trabzon'da dünyaya gelmiştir. Üç çocukta en küçük ve tek kız çocuktur. Babası kızının doğum haberini marangozhanede almış, yazarın ismini daha sonraki yıllarda kızının çokça vakit geçireceği kütüphanede koymuştur (Bekiroğlu, 2010, s. 191). Bekiroğlu'nun çocukluğu, bahçeli bir konakta geçmiştir.

Nazan Bekiroğlu'nun yazar olmasında anne ve babasının etkisi büyüktür. Babası, Trabzon'da çıkarılan Hedef gazetesinin ve Hizmet gazetesinin başmuharriridir, Milliyet gazetesinin Trabzon muhabiridir. Bununla birlikte roman denemeleri ve şiirler de yazmıştır. Cumhuriyet'in ilk nesline mensup olan babası, eğitiminin lise bölümünü İstanbul'da almış ve bu dönemde Kenan Refai'nden etkilenmiştir. Bu tesir daha sonraki yıllarda Bekiroğlu'nun eserlerinde karşılaştığımız tasavvuf etkisinin başlangıcıdır. Bekiroğlu, babasının üstündeki etkisini şu sözlerle ifade eder: “Ben babasının kızı olanlar safındanım. Annemin bütün müdahalelerine rağmen asıl mayamı sizden aldığımı farkındayım.” (Bekiroğlu, 2010, s. 192).

“Ehli kalem ve kelam sahibi” bir babanın yanı sıra kızının eğitimi konusunda oldukça titiz bir anneye sahiptir. Öyle ki babasına siz diyerek hitap ettiği bir deneme bu durumu şu sözlerle açıklar: “Size siz dediğime de bakmayın. Ah, annem işte” (Bekiroğlu, 2010, s. 192).

İki ağabeyi ile birlikte büyüyen Nazan Bekiroğlu, Beşir Ayvazoğlu’nun tabiriyle “iki ağabeyin ikliminde epeyi nazlanarak, korunarak, esirgenerek büyümüş”tür (w-nazanbekiroglu). Korunarak büyütülmüş sınırlarını Bekiroğlu şu sözlerle anlatır:

Üzerime titreyen bir ailem vardı fakat yalnız bir çocuktum. Ağabeylerimle aramda altı ve yedi yaş vardı. Annem titizdi, konuşmam bozulur diye mahallede arkadaş edinmeme, sokağa çıkmama izin vermezdi. Böylece kendi içimde yolculuklara çıkmaya başladım. Yazarlığımı galiba biraz da anneme borçluyum (Bayraktar, 2012).

Erkek kardeşleriyle arasındaki yaş farkı ve arkadaşının olmaması Nazan Bekiroğlu’nu başka oyunlara yönlendirmiştir. Çocukluğunu geniş bahçelerde, kalabalık arkadaş topluluklarının yerine “dört duvarı kitaplar, haritalar, merak kurcalayıcı bazen de ürkütücü tablolarla kaplı o loş ve uçsuz bucaksız gibi görünen, benim de içine bir kez gömülüp bir daha çıkamadığım yerde” (Bekiroğlu, 2010, s. 227) sözleriyle anlattığı başka bir mekânda, kütüphanede geçirmiştir. Bu yalnızlık, Bekiroğlu’nun hayal dünyasını genişletmiş ve “el yordamıyla” seçtiği kitaplar sayesinde yazarlığının temellerini atmıştır.

Bekiroğlu’nun arayış içindeki ruhunu sarsan olaylardan biri de on dört yaşında geldiğinde babasını kaybetmesidir. Bu ani kayıp manevi acıların yanında aileye ekonomik sıkıntılar da getirmiştir. İlk, orta ve lise öğrenimi Trabzon’da tamamlayan Bekiroğlu, lisede fen şubesindedir ve doktor olmayı planlamaktadır. Hayatının gençlik döneminde Bekiroğlu yine kitaplarla olan arkadaşlığını insanlara tercih eder; fakat yazarlık yine de aklında yoktur. Yazarın Mücellâ romanında yer verdiği lise yıllarındaki şu sözleri bu dönemle ilgili önemli bilgiler vermektedir: Kitaptaki o cümleleri bana söyleyen biri oldu yaşantımda. Bugün gibi kulaklarımda; lise yıllarımın sonu... Çok okuyorum ve okumaktan başka bir şey de yapmıyorum neredeyse. Annemle o teyzenin evine gittiğimiz bir gün her zamanki gibi kitaplarım da yanımdaydı. O teyze bana baktı ve dedi ki:

“Nazlıgül, (bana böyle hitap ederdi) ne kadar çok okuyorsun kızım. Sen acaba yazar mı olacaksın?” Ve ilâve etti: “Bir gün eğer yazar olursan beni yazarsın. Şu teyzenin solan gülünü.” Solan gül... Ben o an öyle gülüp geçmiştım. Üniversiteye gitmek üzereydim ve doktor olmayı düşünüyordum (Leyla Bekiroğlu, 2015).

Bekiroğlu, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde yükseköğrenimini tamamlamıştır. Dört yıl Trabzon Endüstri Meslek Lisesi'nde öğretmenlik yaptıktan sonra kurum değiştirerek 1985 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi bölümüne öğretim görevlisi olarak geçmiştir. Bu kurum ve pozisyon değişikliği Bekiroğlu'nun hayatının miladı olmuştur. Orhan Okay danışmanlığında, “teknik ağırlıklı bir roman çalışması” olan ‘Halide Edip Adıvar’ın Romanlarının Teknik Açından Tahlili” adlı çalışmayla doktora çalışmasını bitirmiştir. Doktora tezi, Halide Edip Adıvar olan Nazan Bekiroğlu'nun doçentlik tezi de divân edebiyatı içinde kadın şairlerden Nigâr Hanım'dır. Orhan Okay danışmanlığında yürüttüğü şair Nigâr Hanım konulu çalışmasıyla 1995 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde doçent olmuştur. Yazarın her iki çalışması da ilerleyen yıllarda yayımlanmıştır. 1998 yılından itibaren Karadeniz Teknik Üniversitesi Türkçe Eğitimi bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapmış, 2001 yılında ise profesör olmuş ve hâlen aynı üniversitede bu göreve devam etmektedir. Roman, hikâye, deneme ve inceleme dalında çeşitli eserler veren yazar bu eserlerde eşi Yılmaz Bekiroğlu'nun soyadını kullanmıştır. Yazarın bu evlilikten iki kızı vardır (Kabaklı, 1997, s. 779).

Yazar, eserlerinin tamamında hayat hikâyesine şu satırlarla yer vermektedir:

3 Mayıs 1957, Trabzon.

Dört yıllık üniversite hayatı hariç hep bu kentte yaşadı. Bulut. Deniz. Yağmur.

Türk Dili ve Edebiyatı eğitimini Erzurum'da aldı. Kar. Rüzgâr. Ova.

Halide Edip'e doktor,

Nigâr Hanım'a doçent.

Şimdilerde Trabzon, KTÜ Fatih Eğitim Fakültesinde Profesör. Suyun kıyısında.

İki kız çocuğuna anne.

Görünürdeki hayatı bundan ibaret. (Bekiroğlu, 2017)

2.9.2. Edebî Kişiliği

Nazan Bekiroğlu'nun yazarlığının temelinde bilinçaltının önemli bir etkisi vardır. Çocukluğundan itibaren çevresindeki canlılar, eşyalar, kavramlar, olaylar gibi çeşitli unsurlar yazarı derinden etkilemiştir.

Bekiroğlu ilgisini etrafındaki ağaçlara, kuşlara, bulutlara kısaca doğaya yöneltir. Bu yöneliş, Bekiroğlu'nun hayat karşısındaki “huzursuz arayış”ının yansımasıdır. Yazarlığını besleyen bu arayışı, “Hayranlıkla iç içe geçmiş huzursuzluklardı bunlar.” sözleriyle tarif etmektedir (Turan, 2016). Bu hayranlıkla karışık duyguları arayış zamanlarında tebessümle geçiştiremeyen Bekiroğlu, “huzursuzlukla başlayan yaratma sancılarını” üniversite yıllarında resimle geçiştirmeye çalışır. Bu arayış yılları, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun olduğu 1979 yılının yazında, 22 yaşındayken “büyük uyanış” diye tabir ettiği değişimle sona erer. “Uyanışımın refakatinde iki katlı bir Trabzon evinin bahçesindeki bir filbahri fidanı vardı.” sözleri, yazarın çocukluğundaki atmosferin bir benzeridir (Dursun, 2012).

Bekiroğlu'nun yazarlığının şekillenmesinde diğer bir nokta ise, Hocası Orhan Okay'dır. Hocasının kendisi ve çalışmalarının üstündeki etkisini şu sözlerle değerlendirmektedir:

Eline doktora öğrencisi olarak düştüm. Zannediyorum teknik ağırlıklı bir roman çalışması yaparken bir yandan da kendi hikâyemi besleyeceğimi o biliyor ama ben bilmiyordum. Hocam ruhundaki enginlik ve hoşgörü ile de benim zaman zaman hayat karşısındaki sert sayılabilecek davranışlarımı yumuşatmıştır (Şahin, 2000). Aynı yıllarda Bekiroğlu için Beşir Ayvazoğlu'nun “Halide Edip'in romanları üzerinde doktora çalışmasını hazırlarken yazının tekniği üzerinde zorunlu olarak düşünmüş ve kendini yazı yoluyla ifade etmenin yollarını aramıştır.” dediği bir dönem olmuştur. (w-nazanbekiroğlu). Bekiroğlu ise, “Ben de yeni başlayanların pek çoğu gibi şiirle başladım, aynı zamanda öyküler de yazıyordum. Doyumsuzdum, bir yandan da resim yapıyordum.” dediği bir evrededir (w-nazanbekiroğlu). 1986 yılından itibaren şiir ve hikâyeleri çeşitli dergilerde yayınlanır. İlk öyküsü “Havva Hanım Öldü”, Bahaettin Karakoç'un Kahramanmaraş'ta çıkardığı Dolunay dergisinde yayımlanır. Bu dergide öyküleriyle beraber şiirleri de yayımlanır. Bekiroğlu, Dolunay dergisinin ve Bahaettin Karakoç'un yazarlık serüvenindeki yerini şu sözlerle ifade eder:

“Dolunay öğrencilik yılları hâric, yetişkin olarak ilk öykümün ve şiirlerimin çıktığı yer. İlgi özgüveni artırır. Güven ise yazmak için gereklidir. Bir tuzak olabileceğini de hesaba katmalı elbet. Kutlu’yla yazışma ve tanışma sürecim İstanbul dergilerine ve Dergâh’a açılmamı sağladı. İstanbul önemlidir, nabız orada attığı için. Dergâh ruhî ve fikrî anlamda da bana bir tür dergâh olmuştur. Ancak taşra dergilerine karşı hâlâ zaafım var. Taşra bazen bir meziyete dönüşebiliyor. Mustafa Kutlu’nun şark hikâyesiyle kurduğu bağ beni etkilemiştir. Bu, geleneği geleneğin sınırları içinde yorumlamaktan çok farklı bir şey. Bugünün malzemesi ve ihtiyacına dair bir dönüşüm diyelim. Bu önemli. Ondan geçmişte yaşamadan geçmiş yazmanın, bugünden bakarak geçmiş yazmanın güzelliğini ve mümkünatını öğrendim. Dahası Müslüman şarklının da bir fert olarak iç dünyasını seyretmenin olabilirliğini getirdi bu yedeğinde. Bugünden baktığınız ve kendi bireyselliğinizden baktığınız anda Müslüman Şarklıyı da bugünün ölçüleri ile yorumluyorsunuz (Şahin, 2000).” Dolunay dergisi, Nazan Bekiroğlu’na Mustafa Kutlu ile tanışma imkânı sunmuştur. Beşir Ayvazoğlu’nun belirttiğine göre, önce Dolunay dergisine ardından hocası Orhan Okay’a mektup yazarak kimliğini öğrenen Kutlu, ilk mektubunda yazarı şu sözlerle uarmıştır: “Şiiriniz oluşmakta olan öykünüze zarar verebilir!” (w-nazanbekiroglu). Bekiroğlu, bu uyarıyı şu sözlerle değerlendirir:

Genç iken daha öğrencilik yıllarımda yazdığım şiirler vardı. Biliyorsunuz şiir insanın doğasına çok yatkın. Bütün toplumlarda edebiyatlar önce şiir biçiminde başlar. Ben de şiir ile başladım ama devam etseydim bile iyi bir şiirim olabileceğine asla inanmıyorum. Allahtan ben bunu zamanında fark ettim. Daha doğrusu fark ettirildim. Mustafa Kutlu (Ağabey) sağ olsun, beni ikaz etti. Öykü ve şiiri bir arada yürütmeye çalıştığım yıllarda, “Her şeyi bir arada isteriz ya, dikkat edin! Şiir yazmaya gayret etmeniz, oluşmakta olan hikâyeye zarar veriyor.” dedi. Ben de dinledim sözünü. İyi ki de dinledim. İyi ki de dinlemişim (İlksiz, 2009).

Nazan Bekiroğlu, çocukluk yıllarından itibaren varoluşsal kaygılarla huzursuz bir arayışa girmiştir. Bu arayış Bekiroğlu’nun sanata yönelmesine sebep olmuştur. Sanata öncelikle resimle başlamış; fakat zaman içinde şartlar onu yazarlığın kapısına getirmiştir. Burada arayışının insiyakıyla hem şiir hem de öyküler yazmaya başlamış, Mustafa Kutlu’nun eleştirisi sonucunda öyküye ağırlık vermiştir. Oluşmakta olan öyküsüne Kutlu’nun tavsiyeleriyle yön vermiştir. Türk edebiyatındaki bugünkü varlığını, şu sözlerle Kutlu’ya bağlar: “Mustafa Bey’in benim üzerimde çok büyük bir emeği vardır. Benim hikâyeciliğimin oluşmasında çok ciddi bir yol göstericidir.”(İlksiz, 2009). Kutlu ile yazışma ve tanışma

sürecim İstanbul dergilerine ve Dergâh'a açılmamı sağladı.” diyerek taşradaki Dolunay dergisinden sonra İstanbul'daki Dergâh'ta yazıları yayımlanmaya başlar. Devamındaki yıllarda ise Türk edebiyatı, Yedi İklim gibi merkez dergilerinde hikâyeleri yayımlanmıştır (Kabaklı, 1997, s. 779).

Bekiroğlu doçentlik çalışmasında da doktora çalışmasında olduğu gibi hocasının yönlendirmeleriyle konusunu belirler. Bu süreci şu sözlerle anlatır:

“Doçentlik çalışması için konu ararken, hocamdan gelen bir teklif vardı, Orhan Okay hocamdan. Bana önerdiği birkaç isim arasında Nigâr Hanım da vardı. Aslında Nigar Hanım'ın hakkında fazla bir şey bilmiyordum. O meşhur yaşmaklı portresini hatırlıyordum, sadece. Fakat arkadan gelen süreç bana çok bereketli bir çalışma alanı doğurdu (İlksiz, 2009). Doçentlik çalışması Bekiroğlu'nu o kadar etkilemiştir ki “Nun Masalları” kitabında Nigâr Hanım'a bir bölüm ayırmıştır. Bu çalışma ile Tevfik Fikret'in Aşçıyan'daki müze evinde Nigâr Hanım'ın belli bir zaman sonra açılması şartı koyduğu günlüklere dokunmuş ve bu dokunuşun ardından yalnız teknik bir eser yazmak ile yetinmeyeceğini anlamıştır. “Nun Masalları” eserinde, şairin yaşamına, yavruağzı yaşmağına, Şehzade Burhaneddin'e karşı ismi konulmamış hislerine, Enver Paşa ile Naciye Sultan'a, günlükte yer alan ayrıntılara gönderme de bulunarak “Neyi isterseniz onu yaşayın ama beni bilin Nigâr Hanım” diyerek serzenişte bulunmuştur. (Bekiroğlu, 2009, s. 145) İlk eserlerinde sembolik ve masalsılığı ön plana çıkaran yazar, son romanları Nar Ağacı ve Mücellâ romanlarında sadeleşmiş, ruhunun bulanık suyu berraklaşmış, her şeyi özetleyecek cümleyi bulmuş ve “Ben artık düz cümleler kurmak istiyorum” ifadesiyle ruh hâlinin söyleyiş üzerindeki etkisini dile getirmiştir (Bekiroğlu, 2015, s. 231).

İlk eserlerinden itibaren tarihle güçlü bir bağ kuran Bekiroğlu, “Var mıydılar/Var iseler bizim gibi miydiler?” tecessüsü üzerinden tarihi geçmiş zaman aynasının yansımasından irdeler (Kabaklı, 1997, s. 885). Mekânlar ve kişiler de buna paralel olarak geçmiş zaman kişileri veya onlarla bağlantı kurmaya çalışan kişilerdir. Zaman zaman kurgu kişileri de postmodern bir anlayışla eserden çıkıp yazarın bulunduğu gerçek dünyaya gelip yazara başkaldırarak yazarı zorlar. Bazen yazar onların dünyasında kalır. Gerçek ve hayal birbirine karışır. Çağ insanın parçalanmışlığı tasavvuf felsefesinin bakış açılarıyla bütünleştirilmeye çalışılır. Okuyucuyu metnin ötesindeki varoluş sorunsalına taşımayı amaçlamaktadır. Bekiroğlu'nun sanatını Ahmet Kabaklı'nın şu sözleriyle özetleyebiliriz:

Özetle, Nazan Bekiroğlu gerek hayat gerek tarih gerek masal olsun istiyor. Gerçek ile gerçeküstüyü kucak kucağa getiriyor. Hiçbir şeyi tam ve açık söylememeye dikkat ediyor.(...)

Yeni hikâyenin, roman ve denemelerinin, kendi deyişiyile “teknik ve tematiğin” getirdiği bütün öğeleri kullanıyor (Kabaklı, 1997, s. 883).

Beşir Ayvazoğlu ise yazarın edebî kişiliğini şu sözlerle değerlendirmektedir:

Bir öykü ve deneme yazarı olarak geçmişî sorgulayıcı bir tavrı benimseyen Nazan Bekiroğlu, hayran olduğu ve derinden etkilendiği Tanpınar gibi, geçmişte yaşamayı ama orada kalmayıp bugüne bir şeyler taşıyarak yeni şeylere “dönüştürmeyi” çok iyi biliyor. Ne pasif bir hayranlık, ne anlamsız bir düşmanlık. Önce anlamak ve anladığını iyi ifade etmek. İyi ifade edememenin bir yazar için nasıl dayanılmaz bir sancı olduğunu, esasen sanatın bu sancıdan, en iyi ifadeyi bulma cehdinden doğduğunu da biliyor. Cemil Meriç’in deneme üslubunu benimsemiş; eksilte eksilte yazıyor, yani yazdıklarının en acımasız eleştirmeni kendisi. Sade ve çocuksu bir cümlelerin, sadelikteki beşerînin peşinde. Peki bunu başarabiliyor mu? Hem de nasıl! (w-nazanbekiroglu).

Bekiroğlu’nun eserlerindeki anlatımını hayata bakış açısı belirlemektedir. Devamlı bir arayış ile ömrünü geçiren yazar, hayatta aradığı ontolojik meselelere ait soruların cevaplarını tasavvufta bulmaya çalışır. Eserleri bu karmaşık arayışın birer belgesidir. İlk eseri olan Nun Masalları’ndan Nar Ağacı romanına kadar ki kurgusal eserlerinde söyledikleri ile değil asıl söylemedikleri ile okura ulaşmaya çalışmıştır. Bu sebeple açıkça paylaşmadığı yaşamından yazısına taşanlar, sanatsal bir duyuş ile eserlerinde renk, ışık, fitrat, pişmanlık, acı, anılar, empati, kaderciliğe sığınma gibi sembolik unsurlardır. Yazarın sembolik üslubunu tasavvufi açıdan baktığımızda bilinme arzusu, psikoanalitik açıdan baktığımızda ise, şuurlaltının/bilinçaltının dışavurumu desteklemektedir. Eserlerdeki “ol’uverdi”, “an’la”, “sonra”, “bir’ikmek” gibi kelime oyunları sembolik üslubu beslemekte, okuru görünenin ardındakini aramaya çağırmaktadır. Yaşamın getirdikleri/öğrettikleri ile sadeleşme temayülüne giren yazar, son eserleri olan Nar Ağacı ve Mücellâ romanlarında sembolik üslubunu düz ama derinliği devam eden bir üslup anlayışla değiştirmiştir.

2.9.3. Eserleri

Nazan Bekiroğlu’nun 2 hikâye, 5 roman, 8 deneme, 2 inceleme ve 1 röportaj türünde olmak üzere toplamda 18 eseri bulunmaktadır. Bu eserler şunlardır:

Hikâye

“Nun Masalları”:

Yazarın ilk kitabı olan Nun Masalları 1997 yılında Dergâh yayınlarından çıkmıştır. Eser, “Birinci Bölüm/ Hattat ve Padişah”, “İkinci Bölüm/ Genç Mezarlık Bekçisi, Genç Kalfa ve Son Padişah”, “Son Bölüm/ Diğerleri” olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır. Eserin üçüncü baskıdan sonrası Timaş Yayınları tarafından yapılmıştır.

“Hattat ve Padişah” hikâyesinde, gerçeğin peşine takılan hattat-rasıdın padişahın sevgisine talip olup cariyenin sahte ışığına kapılarak mutlak gerçekten uzaklaşması, sembolik dille anlatılmaktadır.

“Genç Mezarlık Bekçisi, Genç Kalfa ve Son Padişah” hikâyesinde, mecazlı bir söyleyişle hiç kaybolmayacak ışığı önce genç kalfada bulduğunu sanan, ardından “karanfil kokulu beyaz ışık saçan” şeyhin aracılığı ile hiç sönmeyecek ışığı bulması ve son padişahın halkı tarafından anlaşılmaması anlatılmaktadır.

“Son Bölüm/Diğerleri” başlığında “Bahçeli Tarih” hikâyesinde, kütüphanede tez çalışması yapan bir kişinin eserlerin yazarları aracılığıyla 16. asır ile şimdiyi birleştirme düşüncesi anlatılmaktadır.

“Akşamın Ağası” hikâyesinde Hızır İlyas Ağa’nın akşam saatlerinde yazarı ziyareti anlatılmaktadır. Zamanın ve mekânın değişkenliğinin vurgulandığı bu hikâyede geçmiş ve şimdi bir noktada birleştirilmeye çalışılmıştır. “Son Bölüm”ün son hikâyesi “Ve Sevgili Nigâr Hanım” hikâyesinde, yazarın bilimsel bir çalışma için incelediği Nigâr Hanım ile kurduğu duygusal bağ vurgulanmış hikâyeden ziyâde mektup türüne örnek olabilecek çeşitli ifadelerle Nigâr Hanım’a seslenilmiştir.

Cam Irmağı Taş Gemi:

Timaş Yayınları’ndan 2006 yılında yayımlanan Cam Irmağı Taş Gemi aynı yıl, Türkiye Yazarlar Birliği Hikâye Ödülü’nü almıştır. Eser, “Be”, “Kül Rengi Küçük Kuş ile Beyaz Mermer Şehir”, “Mavi Gül Dalı”, “Cam Irmağı Taş Gemi”, “Zeyl: Nihade’nin Beşinci Defteri”, “Gül İbrişim Tazarrusu” hikâyelerinden oluşmaktadır. Bu hikâyeler birbirinden bağımsız gibi görünmekle birlikte bazılarının aralarında konu birliği bulunmakta sarmal olarak olaylar birbiri üzerine katlanmaktadır. Eserin son baskısı Timaş Yayınları tarafından yapılmıştır.

“Be”:

Öyküde yolunu aydınlatmak ve bilmediklerine ulaşmak için bir rehber bekleyen Elif’in, ahde vefasızlıkla biten öyküsü anlatılmaktadır. Sevgiye talip olan ama heves olmaktan öteye götüremeyen Be’nin Elif’in hayatı üzerindeki tesiri eserde sembolik bir dille yapılmıştır.

“Kül Rengi Küçük Kuş ile Beyaz Mermer Şehir”:

Göçmen kuş olmaya heveslenen; fakat bunu başaramayan küçük kuşun, asıl sahibine ahde vefasızlık eden beyaz mermer şehrin sevgisine talip olması anlatılmaktadır. “Be” hikâyesinde olduğu gibi yazar burada da ahde vefasızlık ve heves temalarını sembolik bir dille işlemiştir.

“Mavi Gül Dalı”:

Kuzeyi fetheden Güneyli kralın oğlu için esir olarak aldığı prensese âşık olması ve bu aşk nihayetinde kalbin sırrını çözerek tek tanrı inancına ulaşması anlatılır. Rahipler tarafından benimsenmeyen bu tavır genç kralın ilerleyen yıllarda oğlu tarafından öldürülmesi ve adı atalar dininden sapan bir kral olarak yazıtlardan silinmesine kadar gidecektir. Eserde her ne kadar genç kralın ve kraliçenin adı zikredilmese de verilen bilgiler ışığında bu kralın Akheneton ve Nefertiti olduğunu söyleyebiliriz.

“Cam Irmağı Taş Gemi”:

Bu öyküde yazar, zalim atalar dinin kralı ile biricik tanrılı kralın emrinde mezar odası yapmakla görevli taş ustasının kendi yolculuğuna çıkması ve biricik tanrıyı buluşu anlatılmaktadır. “Mavi Gül Dalı” öyküsünde yer alan Güneyli kral ve atalar dinini terk eden krallar burada inanışları ve akıbetleri ile kraliçe ise güzelliği ile tekrar karşımıza çıkmaktadır.

“Zeyl: Nihade”nin Beşinci Defteri”:

İsimle Ateş Arasında romanın kişisi olan Nihâde burada tekrar karşımıza çıkmaktadır. Numan’ın kendi için doldurmasını istediği dört defterden hiçbirini doldurmayan Nihâde burada kendini yazara ve Numan’a karşı savunmak için beşinci bir defter doldurur.

“Gül İbrişim Tazarrusu”:

Öyküden ziyade deneme olarak adlandırabileceğimiz bu kısım postmodern edebiyatın melez türlere olan ilgisinin bir örneğidir. Yazar, bugüne kadar ki yazarlık serüvenini “her şeyi özetleyecek tek bir cümle” olduğunu okurla paylaşmakta bunun için yaratıcıya yalvarmaktadır.

Roman

“Yûsuf ile Züleyha”:

Yûsuf ile Züleyha romanı, Timaş Yayınlarından “Şark Mesnevisi” serisinde yayınlanmak üzere yazara teklif edilen bu eser 2000 yılında yayınlanmıştır. Eserin konusunu bir şark mesnevisi olan Yûsuf ve Züleyha’nın hikâyesi oluşturmaktadır. Eser, mesnevi türünün yazılış tarihi, sebebi, yeri, dua ile bitirme gibi tür özelliklerini taşımakla beraber yeni roman anlayışının da özelliklerini barındırmakta 21. yüzyıl mesnevisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserin son baskısı Timaş Yayınları tarafından yapılmıştır.

“İsimle Ateş Arasında”:

İsimle Ateş Arasında, Timaş Yayınları tarafından 2002 yılında yayımlanan Bekiroğlu’nun ilk romanıdır. Romanda yeniçeri ocağının esasları, bozulması ve kapatılması, Numan’ın ölü yeniçeri Mansur’un esamesini satın alıp onun yaşamından kalanlara da talip olmasının hikâyesi anlatılmaktadır. Romanda hem Numan’ın hikâyesi hem de yeniçeri ocağının hikâyesi küçük hikâyelerle ana hikâyeleri besleyecek biçimde işlenmiştir. Tarihsel bir fonda geçen romanda sıradan kişilerle tarihî şahsiyetler birlikte yer almıştır. Yazar, eserin başlangıcında ve sonunda eserin yazılış tarihi, yazarı, yazılma süresi gibi hususları izah ederek esere dâhil olmuştur. Eserin son baskısı Timaş Yayınları tarafından yapılmıştır.

“Lâ: Sonsuzluk Hecesi”:

Lâ: Sonsuzluk Hecesi romanı, Timaş Yayınları tarafından 2012 yılında yayımlanan eser, ESKADER Roman Ödülü almıştır. Roman, Hz. Âdem’in kıssasını anlatmaktadır. Kuran-ı Kerim’de yer alan çeşitli sûrelere dayanan romanda yaratılış, cennet, Havva ile tanışma, şeytan tarafından aldatılış, cennetten kovulma, dünyadaki yaşam ve Kabil’in Habil’i öldürmesi sembolik şiirsel bir dille anlatılmaktadır. Eserde, ontolojik meselelere Hz. Âdem’in gözünden bakılarak varlık sebebi ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu sebeple romanda

tasavvufî pek çok unsur göze çarpmaktadır. Eserin son baskısı Timaş Yayınları tarafından yapılmıştır.

“Nar Ağacı”:

2008 yılında Nar Ağacı romanı, Timaş Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Roman, Bekiroğlu’nun anne tarafından dedesinin Tebriz’den Trabzon’a geliş hikâyesini anlatmaktadır. Yazar, anılarını kurgusal imbikten romana aktarırken üst kurmaca tekniğiyle geçmiş zamanda yolculuk yapan bir gölge olarak esere dâhil olmuştur. Gerçek ve kurgusal olanı bir arada okuyucuya sunan yazar, eserinde her ne kadar anılarını temel alsada olumsuzluklara (gerçeğin birden çok olabilme ihtimali) da eserde aynı derecede yer vermiştir. Bekiroğlu’nun sembolik dili bu romanda sadeleşmiştir. Eserin son baskısı Timaş Yayınları tarafından yapılmıştır.

“Mücellâ”:

Timaş Yayınları tarafından 2015 yılında yayımlanan Mücellâ romanı Bekiroğlu’nun anılarını temel alan ikinci romandır. Yazar, çocukluk yıllarından tanıdığı annesinin arkadaşı olan Mücellâ teyzesinin hikâyesini kendi anılarıyla harmanlayarak anlatmaktadır. Romanda 1920 ve 1980 yılları arasında Türkiye’nin siyasi ve sosyal hayatındaki detaylar esere yansıtılmıştır. Bekiroğlu’nun son romanında yazar, sade üslubunu devam ettirmiştir. Eserin son baskısı, Timaş Yayınları tarafından yapılmıştır.

Deneme:

“Mor Mürekkep”:

1999 yılında İyihadam Yayınları tarafından yayımlanan Mor Mürekkep Bekiroğlu’nun ilk deneme kitabıdır. Eser, “Hayat ve Kelimeler”, “Eşik”, “Yol Arkadaşım”, “Hüsn-i Talil”, “Senin İçin” isimli dört bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerde birbirinden farklı konularda çeşitli denemeler yer almaktadır. Eserin son baskısı Timaş Yayınları tarafından yapılmıştır.

“Mavi Lâl”e:

İyihadam yayınları tarafından 2001 yılında yayınlanan Mavi Lâle, “Güz Yazısı”, “Aşklar ve Sûretler”, “Gül ve Kelâm”, “Pollyanna, Kızım ve Ben”, “Arka Sıradaki Öğrenci”, “Giotto’nun Dairesi”, “Su, Sardunya ve Soru” bölümlerinden oluşmaktadır. “Pollyanna,

Kızım ve Ben” bölümde yazar, Pollyanna hikâyesini beğenmeyen bir kız ve annesinin hikâyesi anlatılmaktadır. Ayrıca, yazarın Yûsuf ile Züleyha ve Nun Masalları eserlerinin kahramanlarına seslenen denemeler yer almaktadır. Eserin son baskısı Timaş Yayınları tarafından yapılmıştır.

“Cümle Kapısı”:

Timaş Yayınları tarafından 2003 yılında yayımlanan Cümle Kapısı, aynı yıl Türkiye Yazarlar Birliği Deneme Ödülü’nü almıştır. Bekiroğlu eseri hocası Orhan Okay’a ithaf etmektedir. “Gemilerin Geçtiği Umman, “Zindan Kalesi”, “Doğu”, “Sevgilim İhanet”, “İçdökümü”, “Cümle Kapısı” bölümlerinden oluşmaktadır.

Eserde, Mevlâna, Piraye, Toplumcu Gerçekçiler, Orhan Okay’ın yazarın hayatındaki yeri gibi pek çok konuya değinen denemeler yer almıştır. Kitabın son baskısı yine Timaş Yayınları tarafından yapılmıştır.

“Yol Hâli”:

Timaş Yayınları tarafından 2010 yılında yayımlanan Yol Hâli, yazarın Nar Ağacı romanın kısmen yazım aşamasını, bu eser için yaptığı yolculuklarla beraber farklı yolculuk notlarını da içermektedir. “Be”nin noktası”, “Şeb-i Yeldâ”, “Yol Hâli”, “Çünkü Bir Kent Gökeminin Zirvesinde Vurulur: Troya”, “Ben de Bu Şehirliyim”, “Gece Dersi” bölümlerinden oluşmaktadır. Kitabın son baskısı olan 9. baskısı, Timaş Yayınları tarafından yapılmıştır.

“Mimoza Sürgünü”:

Mimoza Sürgünü, Timaş Yayınları tarafından 2013 yılında yayımlanmıştır. “Kalp Sathı”, “Defter Kâğıdı”, “Seyahat Albümü”, “Dünya Yüzü” olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Dostoyevski, zamansızlık, Kudüs, hendese gibi konuların yanı sıra yazarın Bakü, Tebriz, Taht-ı Süleyman gibi Nar Ağacı romanında bahsettiği rotalar hakkında denemeler yer almaktadır. Kitabın son baskısı olan 5.baskısı yine Timaş Yayınları tarafından yapılmıştır.

“Kelime Defteri”:

Timaş Yayınları tarafından 2014 yılında yayımlanan Kelime Defteri, “edebiyat üzerine denemeler” açıklamasıyla okura sunulmuştur. Eser, “Yaşantı”, “Kavram ve Olgu”, “Yazar ve Eser”, “Metin Olarak Film”, “Ben Artık Düz Cümleler Kurmak İstiyorum” bölümlerinden oluşmaktadır.

“Yerli Yersiz Cümleler”:

Timaş Yayınları tarafından 2017 yılında Yerli Yersiz Cümleler yayımlanmıştır. “Elimde hiçbir kapıya uymaz anahtarlar. Şimdi size aşka, hayata, ölüme dair yerli yersiz cümleler söyleyeceğim” açıklamasıyla okura ulaşmaktadır. Eser, “Ben Sözleri”, “Aşk Kitabı”, “İnsanlık Hâlleri”, “Yaşarken ve Ölürken”, “Dünya Toprağı”, “Şikâyetler Toprağı” bölümlerinden oluşmaktadır.

İnceleme:

“Şair Nigâr Hanım”:

Nazan Bekiroğlu’nun doçentlik çalışması olan bu Şair Nigâr Hanım, 1999 yılında İletişim Yayınları tarafından yayınlanmıştır. Eser, şair Nigâr Hanım’ın edebî yaşamını ve biyografisini konu almaktadır. Eserin birinci bölümünde şairin hayatı, muhiti ve zamanı; ikinci bölümde ise, eserlerinin muhtevası, teknik özellikleri, etkisi gibi teorik konular yer almaktadır. Eserin son baskısı olan 3. baskısı, Timaş Yayınları tarafından yapılmıştır.

“Halide Edip Adıvar”:

Şule Yayınları tarafından 1999 yılında yayımlanan Halide Edip Adıvar, Nazan Bekiroğlu’nun “Halide Edip Adıvar’ın Romanlarının Teknik Açısından Tahlili” isimli doktora çalışmasının kitaplaştırılmış halidir.

Röportaj

“Karınca İzleri-Hikmet Aksoy Kitabı”:

Timaş Yayınları tarafından 2015 yılında yayımlanan Karınca İzleri-Hikmet Aksoy Kitabı Milliyet, Hürriyet, Tercüman gibi gazetelerde çalışmış, basın ve edebiyat çevreleri

tarafından iyi tanınan Nazan Bekiroğlu'nun babasının da yakın arkadaşı olan Hikmet Aksoy'un hayatı, yazarın kendisiyle yaptığı nehir röportaj olarak yer almaktadır.

2.10. İlgili Araştırmalar

Bu başlık altında değer ve değerler eğitimi kavramları hakkında alan yazında yer alan daha önce yapılmış ve ulaşılabilen çalışmalardan bahsedilecektir.

Dilmaç (1999) *“İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi Verilmesi ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği ile Eğitimin Sınanması”* adlı yüksek lisans tezinde ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinden kontrol ve deney grubu olmak üzere toplam 36 öğrenci ile yaptığı çalışmada, öğrencilerden deney grubunda yer alanlara “insani değerler” eğitimi vermiştir. Bu eğitime ilişkin ölçme işlemini ise “Ahlaki Olgunluk Ölçeği” ile yapmıştır. Araştırmaya göre programın grup çalışması olarak uygulandığında dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeylerinin geliştiği neticesine ulaşılmıştır.

Yazıcı (2006), *“Değerler Eğitimine Genel Bir Bakış”* başlıklı makalesinde eğitimde sadece bilişsel ve psikomotor becerilerin kazanımlarına yer verilmesi sonucunda toplumu oluşturan fertlere değerlerimizi aktaramayacağımızı belirtmiştir. Bunun sonucunda da toplumsal bütünlüğün sağlanamayacağını vurgulamıştır. Bu nedenle değerler eğitiminin Millî Eğitim Bakanlığı kurumlarında planlı ve etkili bir şekilde gerçekleştirilmesinin çok önemli olduğu üzerinde durmaktadır.

Şen (2007), *“Millî Eğitim Bakanlığının 2005 Yılında Tavsiye Ettiği Yüz Temel Eserler Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma”* adlı tezinde 29'u yerli, 29'u yabancı olmak üzere toplam 58 eseri incelemiştir. İncelenen eserlerde, sevgi değerinin en fazla üzerinde durulan değer olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında bazı yabancı eserlerde Türk toplumunun değer yargısına ve yaşantısına uygun olmayan öğeler barındırdığı görülmüştür. Araştırmadan elde edilen sonuca göre, “Yüz Temel Eser” serisinde yer alan kitapların değerlerin aktarımında yeterli kaynaklar olmadığı ifade edilmiştir.

Belet ve Deveci (2008) *“Türkçe Ders Kitaplarının Değerler Bakımından İncelenmesi”* adlı çalışmalarında 1-5. sınıflar arası Türkçe ders kitaplarındaki metinleri kavratmaya çalıştıkları değerler bakımından incelemişlerdir. Öncelikle metinlerde yer alması gerektiği düşünülen değerler, ulusal değerler, özdenetim, çalışkanlık, sorumluluk, hoşgörü, merhamet, tutarlılık, onurlu olma, nezaket ve dürüstlük olmak üzere bazı değerler belirlenmiştir. Belirlenen bu değerlere göre de ders kitaplarındaki metinler analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda metinlerin genelinde belirlenen değerlerin yer aldığı tespit edilmiştir.

Kılınç ve Akyol (2009) “*İlköğretim Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Sevgi Temasının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*” adlı çalışmalarında 2008-2009 eğitim-öğretim yılında derslerde kullanılmakta olan 6. sınıf ders kitabında yer alan sevgi temasının, anlama ve anlatma etkinliklerini değerler eğitimi açısından incelemişlerdir. Araştırmanın sonunda sevgi temasında yer alan kazanımların dil ve zihin becerilerini karşılarken, değerler ve tutumlar konusunda özel amaçlara yer verilmediği görülmüştür. Ayrıca 155 kazanımdan hiçbirinin içinde doğrudan sevgi değerini ifade eden bir kazanıma yer verilmediği ve duyuşsal alana oturtulması gereken kazanımların bilişsel hedeflerin altında kaldığı görülmüştür.

Aydemir (2010), “*Ömer Seyfettin ve Hikâyelerinde Eğitim Değerleri*” adlı kitabında Ömer Seyfettin’in hikâyelerinin değerler bakımından çok zengin olduğunu, yazarın toplumu eğitmek amacıyla bilinçli olarak değerleri telkin ettiğini ifade etmiştir. Araştırma kapsamında öykülerde verilmek istenen değerleri “Kişilerde Oluşması İçin Telkin Edilen Değerler”, “Kişilere Telkin Edilen Sosyal Değerler” ve “Yurt, Millet ve Din Duygularının Telkini” olmak üzere üç ana başlıkta toplamıştır. Ayrıca Ömer Seyfettin’in öykülerinde özellikle vatan ve millet duygusunun önemli bir yeri olduğu, telkinler açısından en başarılı hikâyelerin de bu hikâyeler olduğu belirtilmiştir.

Demirtaş (2012), “*Değerler Eğitiminde Edebî Ürünlerden Yararlanma: Nasreddin Hoca Fıkraları*” adlı tez çalışmasında öğrencilere değer kazandırma sürecinde edebî ürünlerin etkisi ve önemi üzerinde durmuş, halk kültürümüzün önemli öğelerinden olan Nasreddin Hoca fıkralarının bireylere değer öğretiminde araç olarak kullanılmasına yönelik bir tespit çalışması yapmıştır. Araştırmada betimsel analiz yöntemi kullanılarak 124 farklı fıkra incelenmiştir. Araştırma sonucunda Nasreddin Hoca fıkralarının Türkçe öğretiminde değerlerin aktarılmasında ders kitaplarında yer alabilecek metinler olduğu görülmüştür.

Emirhan (2016) “*Değerler Eğitimi Bağlamında Yavuz Bahadıroğlu’nun Çocuk Romanları*” adlı çalışmasında da Yavuz Bahadıroğlu’nun çocuk romanlarında yer alan değerler tespit edilerek eserlerin değerler eğitimi bakımından önemine dikkat çekilmiştir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Nazan Bekiroğlu'nun romanlarının değerler eğitimi bağlamında incelenmesini amaçlayan bu araştırma, betimleyici nitel bir araştırmadır. “Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanmaktadır” (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.45). Nitel araştırmayı ilişkilerin, etkinliklerin durumların ya da materyallerin nitelik bakımından incelenmesi olarak tanımlamaktadırlar (Büyüköztürk, 2013).

Bu araştırmada nitel araştırma veri toplama tekniklerinden biri olan doküman incelemesi metodu kullanılmıştır. “Doküman incelemesi araştırma konusunun bilgi içeren yazılı materyallerinin analizi ile alakalıdır. Nitel araştırmalarda doküman incelemesi yalnız başına kullanılabileceği gibi farklı veri toplama yöntemleri ile de kullanılabilir. Doküman inceleme; araştırmanın amacına yönelik olarak kaynak bulma, okuma, not alma ve değerlendirme aşamalarını barındırır.” (Karasar, 2009, s. 183). Bu kapsamda Nazan Bekiroğlu'nun romanları doküman incelemesi yöntemiyle incelenmiştir.

3.2. Araştırmanın Nesneleri

Araştırmanın nesneleri Nazan Bekiroğlu'nun romanlarından oluşmaktadır. Söz konusu eserler şunlardır:

Bekiroğlu, N. (2000). Yûsuf ile Züleyha. İstanbul: Timaş Yayıncılık.

Bekiroğlu, N. (2002). İsimle Ateş Arasında. İstanbul: Timaş Yayıncılık.

Bekiroğlu, N. (2008). Nar Ağacı. İstanbul: Timaş Yayıncılık.

Bekiroğlu, N. (2012). Lâ: Sonsuzluk Hecesi. İstanbul: Timaş Yayıncılık.

Bekiroğlu, N. (2015). Mücellâ. İstanbul: Timaş Yayıncılık.

3.3. Veri Toplama Teknikleri

Bu çalışmada incelemeye esas eser olarak kullanılmak üzere Timaş Yayıncılık bünyesinde yayımlanmış olan Nazan Bekiroğlu'nun romanları temin edilmiştir. Bunlarla birlikte Nazan Bekiroğlu'nun eserlerini ve değerler eğitimi konu alan araştırmalar, makaleler taranmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin detaylı olarak incelenmesini kapsadığı için veriler, söz konusu yazılı dokümanların incelenmesi yoluyla elde edilmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırmada verilerin analizi için betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. “Betimsel analizde elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. Bu amaçla elde edilen veriler, önce sistematik ve açık bir biçimde betimlenir. Daha sonra yapılan bu betimlemeler açıklanır ve yorumlanır, neden- sonuç ilişkileri irdelenir ve birtakım sonuçlara ulaşılır.” (Şimşek ve Yıldırım, 2005, s. 224).

Belirlenen eserler okunmuş; Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2019) belirlenen değerler, eserler taranarak fişlenmiştir. Her değerlendirme ile ilgili sonuçlar ayrı ayrı başlıklarda sınıflandırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda Nazan Bekiroğlu'nun eserlerinde hangi değerlerin yer aldığı tespit edilmiştir. Tespit edilen değerler tablolastırılarak her bir kitapta hangi değer kaç tane yer aldığı belirtilmiştir. Ardından yorumlamalar yapılarak incelenen kitaplar içerisinde hangi değer grubundan en çok ve en az bulunduğu ifade edilmiştir. Bunun yanında verilerin aktarılabilirliğini artırmak amacıyla kitaplardaki cümlelerden alıntı yapılarak araştırmanın geçerliğine kanıt sağlanmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde Nazan Bekiroğlu'na ait romanlarda (Yûsuf ile Züleyha, İsimle Ateş Arasında, Nar Ağacı, Lâ:Sonsuzluk Hecesi, Mücellâ) kök değer unsurları tablo ve alıntılarla birlikte ele alınacaktır.

4.1. Yûsuf ile Züleyha

Yûsuf ile Züleyha adlı eserde kök değerlerin birçoğunun bulunduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6. Yûsuf ile Züleyha Adlı Eserde Bulunan Kök Değerlerin Dağılımı

Kök Değerler	f
Adalet	2
Dostluk	-
Dürüstlük	1
Özdenetim	1
Sabır	5
Saygı	-
Sevgi	8
Sorumluluk	4
Vatanseverlik	-
Yardımseverlik	2
Toplam	23

Tablo 6'ya göre eserde en sık işlenen değer 8 geçiş sıklığıyla sevgi değeri olduğu anlaşılmaktadır. Ardından 5 geçiş sıklığı ile sabır değeri, 4 geçiş sıklığı ile sorumluluk değeri, 2 geçiş sıklığı ile adalet ve yardımseverlik değeri, 1 geçiş sıklığı ile özdenetim ve dürüstlük değeri ise en az işlenen değerlerdir. Eserde vatanseverlik, saygı ve dostluk değerleri hiç işlenmemiştir.

Eserde sevgi değerinin çok işlenmesinin sebebi Allah sevgisi, peygamber sevgisi, evlat sevgisi vb. konuların çok sık geçmesinden kaynaklanmaktadır. Eserde özellikle Allah sevgisi fazlaca işlenmiştir. Diğer sık geçen değer olan sabrın çok işlenmesinin sebebi ise dünyevi ve uhrevi bir özelliğe sahip olmasıdır.

Sabır dilini, kalbini olumsuz sözlerden ve düşüncelerden uzak tutmak şeklindeki manası ile imani boyutun göstergesi sayılmaktadır. Bunun Allah’a ulaşma gayretinden kaynaklandığını söyleyebiliriz.

“Yûsuf ile Züleyha” adlı eserde tespit edilen değerlerin işlendiği bazı bölümler şunlardır:

“İnsan o ki, O’ndan başkasını sevemez sevginin mahiyeti icabı O’ndan başkasını bilemez bilginin mahiyeti icabı. Işık ki tek kaynaktan dağılır, ışığa yakın olan aydınlık, uzakta kalan karanlıktır. Her şeyin O’ndan olması ve ışığın tek kaynaktan dağılıyor olması O’ndan başkasının bilinme ve sevilme ihtimalini tümünden yok eder kimi zaman sevdiğimizizin ne olduğunu bilmeden severiz ve insan henüz neyi sevdiğini bilmediği böyle zamanlarda O’ndan başkasını sevdiğini zannedilebilir: Bir çiçeği, bir kuşu, denizi, yağmuru, gökyüzünü, yazıyı, yazıyı yazanı, kalemi tutanı, bir yaratılmışı hasılı. Söz gelimi Leyla Mecnun’u, Şirin Ferhat’ı, Züleyha Yûsuf’u sevdiğini zannedebilir. Oysa sevmek en fazla neyi sevdiğini fark etmek demektir ve seven biraz da neyi sevdiğini bilendir.” (Yûsuf ile Züleyha, s. 14).

“Her aşk O’na çıkar sonunda O’ndan başkasını sevmek imkansız gibidir. Seven neyi sevdiğini bilse de bu böyledir, bilmese de bu böyledir. Bu yüzden değil mi ki kendini kaybetmek gibi görünen aşk aslında kendini bilmek. İstese de insan O’ndan özgeyi sevme şansı yok. Şans sözcüğü yok lügatlerde bundan böyle, O’ndan özgeyi sevme ihtimali yok. Ve neyi sevdiğini bilenle bilmeyen arasındaki fark sadece bilmenin bilincinden ibaret.” (Yûsuf ile Züleyha, s. 15) .

“Züleyha ki Yûsuf’u sevdi. İbtidâ neyi ve kimi sevdiğini bilmedi. Sonra aşkın kaynağını bildi Yûsuf’u değil Yûsuf’ta tecelli eden nuru sevdiğini fark etti.” (Yûsuf ile Züleyha, s. 15).

“Ve kendi muhabbetinden başı dönerken Yakup’un, anladı ki kendisine sırrını gösteren gökler başının üzerinde muhabbetin temeliyle dönmektedir. Ve anladı ki Yûsuf’a bir babanın evladına duyduğu muhabbetle değil, ilahi nurun cezbisine kapılmış bir peygamberin diğer bir peygamberi sevdiği gibi sevmektedir.” (Yûsuf ile Züleyha, s. 31).

“Rabbim ne güzelsin, dedi, derin gözleri semada, Yûsuf güzelini karanlığımda tam üç gün üç gece konuk ettim. Aydınlığıyla aydınlandı karanlıklarım, kokusuyla sağaldı bütün gizli saklı yaralarım.

Kucakladım Rabbimin bana verdiği izinle ve emirle, derinliğimin ve tehlikelerimin üzerinde tuttum Yûsuf'u, okşadım, hiç yorulmadım. Ürkütmedim, korkutmadım.” (Yûsuf ile Züleyha, s. 52).

“Sonra salonun kapısına doğruldu. Mısırlı kadınların her birinin kalbinde kendi kalbinin uyandığını anlamıştı. İştîyâkında mâzur kılınmıştı ama Mısır'ın bütün kadınlarında artık Yûsuf'a müptela bir kalp vardı.” (Yûsuf ile Züleyha, s. 102).

“Acımasız bir yaşlılık ve çok kollu bir ahtapot gibi hastalık tarafından kuşatılmışsa da kalbinden daha fazla acıyan bir yeri yoktu. Züleyha hâlâ âşıktı. (Yûsuf ile Züleyha, s. 145).

“Sadece Rabb'im sen en iyisini bilirsin, dedi. Sen en iyisini bilirsin ve böyle olduysa, öyle olması gerekiyor demektir sana teslimim.” (Yûsuf ile Züleyha, s. 153).

İfadeler incelendiğinde bazıları için beşerî aşktan ilahi aşka geçişin önemi vurgulanmıştır. Bunun dışında bir babanın oğluna, bir peygamberin bir peygambere duyduğu özlem, hasret ve sevgi anlatılmıştır. Yani bu eserde “sevgi” değerinin farklı şekilleriyle işlendiği göze çarpmaktadır.

“Züleyha! Bir zamanlar ne kadar, hem ne kadar yardım ettiğin bu yoksulu sen elbet hatırlamazsın. Sen şimdi ben olmuşsun. Keşke ben de senin yerinde olmuş olsam da senin ellerinden tutabilsem. Ama gel gör ki sana verebilecek hiçbir şeyim yok, kalbimin dışında. Böyle diyerek dilenci Züleyha'ya gülümsedi.” (Yûsuf ile Züleyha, s. 146).

“Züleyha servetini kalbinden ve gözlerinden acı geçenlere, yani elinin yetebildiği herkese dağıtarak bitirdi.” (Yûsuf ile Züleyha, s. 194).

Alıntılanan ifadeler incelendiğinde insanların kendinden önce karşısındaki bireyi düşünmesi gerektiği aynı zamanda insanların varlıklı da olsa yoksul da olsa, ellerinde olanı başkalarıyla paylaşması ve diğerlerine yardım etmesi gerektiği vurgulanmıştır. Başka insanlara yardım edebilmek için gayret göstermenin çok önemli bir davranış olduğu ifade edilerek “yardımseverlik” değeri vurgulanmıştır.

“Yûsuf fısıldadı, efendim ben sana hâinlik etmedim. İçimde çarpıştı ak ile kara, gece ile gündüz. Ama ben bu odadan kendimden önce senin yüzünün akıyla çıkıp gitmedeyim.” (Yûsuf ile Züleyha, s. 111).

“O yitirmiş bir erkek, ihanete uğramış bir yürek değil, Mısır’ın ikinci adamı olarak Potifardı.” (Yûsuf ile Züleyha, s. 113).

“Toplunun saadeti söz konusu olduğunda sözü mü olur birey denen tekilliğin? İçinden yangınlar geçse de bir zayıf köle ya da zaferleri kadar muhteşem bir kumandan kendini kurban etmelidir elbet kamunun menfaati önünde.” (Yûsuf ile Züleyha, s. 114).

“Firavun olduğum günden beri her şeyim gibi gördüğüm düşlerin de hiçbiri tamamen bana ait değildi, ben halkım demektim çünkü aynı zamanda.” (Yûsuf ile Züleyha, s. 164).

Yukarıdaki ifadeler incelendiğinde bireyin, “sorumluluk”larının bilincinde olması gerektiği vurgulanmaktadır.

“Sustu Yakup sonra mavi gözlerinin derinlerinde denizler kabararak ağladı. O kadar ki en güzel kıssanın sonuna kadar ağladı. Gözlerine aklar ininceye bir daha Yûsuf’un kokusu ruhuna değinceye kadar ağladı. Yakup susarak ağladı kendisine Yûsuf’u vermiş olan sonra Yûsuf’a o rüyayı göstermiş bulunan Rabb’inin merhametine sığınarak ağladı. Görülen rüyanın çıkacağına inanarak ağladı. Hüznünü Rabbi’ne şikâyet etti de Rabbi’nden hiç şikâyet etmedi. Yani Yakup çok ağladı ama sabrederek teslim olarak ağladı.” (Yûsuf ile Züleyha, s. 43).

“Karanlık gecede halden hale girerken Züleyha’nın kalbi, Züleyha en çok da sabrı kimden olduğunu bilmeden ve sabrının iç yüzüne erişmeden sabretti.” (Yûsuf ile Züleyha, s. 92).

“Tahammül, bu benim gücüm, diye kıvrandı günlerce, billur kesimli camların arkasından ırmağın ufuklarına bakarak. Ardından da tahammül, bu benim güçsüzlüğüm, diye ağladı. Gücüm olan şey zaafım. Benim olmayan bu hayata tahammülüm güçsüzlüğüm benim olmayan bu hayata tahammül edecek kadar da güçlüyüm.” (Yûsuf ile Züleyha, s. 92).

“Züleyha sabrının Rab’den olduğunu bilmeden sabretti. Tahammülün de ondan geldiğini bilmedi.” (Yûsuf ile Züleyha, s. 93).

“Yûsuf’un kokusu bu diye doğruldu yerinden Yakup, ardından da kendisi gelecek. Sabır dua ve Yûsuf’un gömleğinin kokusu.” (Yûsuf ile Züleyha, s. 202).

Eserde “sabır” değerine sıkça rastlıyoruz. Cümlelerden anlaşıldığı üzere bu değer imani boyutun en önemli göstergesi sayılmaktadır.

“Şerbetçi vedâ etmeye geldiği zaman, Yûsuf ona, efendinin yanında beni an, dedi, unutma. Mâsumdu ve mazlumdu, bilinsin istedi.” (Yûsuf ile Züleyha, s. 161).

“Sabaha kadar firavun sordurdu, buldurdu, arattı. Yûsuf’un zindana atılmasında payı olan herkesi sabah için fermanla saraya çağırttı.” (Yûsuf ile Züleyha, s. 169).

Eserde “adalet” değerine az da olsa yer verilmiştir. Burada insanların karşısında kendini aklama çabası üzerinde durulmuştur.

Eserde geçiş sıklığı az olan diğer değerlere yönelik bazı cümle örnekleri şu şekildedir:

“Engellenmiş arzunun doğurduğu öfke ile her şey bir anda oldu Züleyha Yûsuf’a, Yûsuf kapıya doğru koştu. Yûsuf sınıksız kilitli kapıya doğru koşarken Züleyha’yı bulmak için Züleyha’dan kaçarken Züleyha’ya gelmek için Züleyha’dan uzaklaşırken Züleyha Yûsuf’un gömleğini tam arkadan iki omzunun ortasından yakaladı. Yûsuf’un gömleği yırtıldı. Yûsuf’un iki omzunun tam ortasında Züleyha’nın tırnaklarının izi, Yûsuf’un gölgesinde Yûsuf’un kanının lekesi.” (Yûsuf ile Züleyha, s. 110).

“Rabbim Yûsuf’un da Rabbi olan Rabbim tanığımdır ki, dedi, o masum onu isteyen bendim.” (Yûsuf ile Züleyha, s. 175).

4.2. İsimle Ateş Arasında

Tablo 7. İsimle Ateş Arasında Adlı Eserde Bulunan Kök Değerlerin Dağılımı

Kök Değerler	f
Adalet	2
Dostluk	-
Dürüstlük	1
Özdenetim	1
Sabır	3
Saygı	6
Sevgi	11
Sorumluluk	7
Vatanseverlik	1
Yardımseverlik	1
Toplam	33

Tablo 7'ye göre eserde en sık işlenen değerin 11 geçiş sıklığıyla sevgi değeri olduğu görülmektedir. Ardından 7 geçiş sıklığı ile sorumluluk, 6 geçiş sıklığıyla saygı değerinin işlendiği görülmektedir. Eserde sabır, dürüstlük, vatanseverlik, yardımseverlik, adalet değerine diğer kök değerlere göre daha az yer verildiği tespit edilmiştir. Bunun yanında dostluk değerine hiç yer verilmemiştir. İsimle Ateş Arasında adlı eserde tespit edilen kök değerlerin işlendiği bazı kısımlar şu şekildedir:

“Baktım alnına, şakaklarına, göz kapaklarına. İncecik bir hilale benzeyen kaşlarına. Çekik burnuna. Üzerine tütsü kokusu sinmiş giysisinin gizlediği omuzlarına. Alnında terden ıslak, bağından azad turralanmış olması gereken saçlarına. Baktım benden gizlenene bana yasak olana, bakmamam gerekene. Bir günah gibi düştü düşünceme bahtıma. Kalbim ilk o anda kıpırdadı.” (İsimle Ateş Arasında, s. 22).

“Ama kalbimi koruyan muhafaza meleklerinin korumasından daha büyük bir aşka düşmüş olmalıydım.” (İsimle Ateş Arasında, s. 29).

“İslam ümmetini tek başına temsil ederek saf tutan Hatice'yi düşündükçe bütün evrenin özetini ancak tek kadında, sevdiğim kadında çıkarabileceğimi fark ediyordum ben.” (İsimle Ateş Arasında, s. 31).

“Onu, gözümden perdeleri kaldıran ve bana varlığımın ötesi hakkında bilgi veren yanıyla sevdim.” (İsimle Ateş Arasında, s. 68).

“Yorgun kervanların pahalı yüklerini çarşı önünde boşaltacağı günü sabırsızlıkla beklerken sevdim onu.” (İsimle Ateş Arasında, s. 72).

“Su sızmazdı aramızdan. Ten ve can kadar yakındık. Biz üşürsek o titrerdi, biz sancılanırsak o terlerdi. O cehennemden geçse tutuşan biz olurduk, onun azalırsa mahiyeti biz boş bomboştuk. Efendi ile kul arasındaki vasıtasız rabıtaydı bizim aramızdaki.” (İsimle Ateş Arasında, s.109).

“O tebessüm etti diye tebessüm ettiğimi, o ağladı diye ağladığımı, otuz altı yaşımı bir bahar geçtiğimi korkuyla hatırladığımı yazmadım. Seni seviyorum demek ruhun ve bedeninin bütün zerreleri zikre susamışken söylenmezse ölmek demektir.” (İsimle Ateş Arasında s. 133).

“Onu bir yıl ayrıntının güzelliğinde yapıyor, bozuyor, kuruyor, yeniden kuruyor, aşk ediyor, fıkrediyor, kalp ediyor, hissediyordum. Buydu benim aşkım.” (İsimle Ateş Arasında, s. 181).

“İçimdeki aşka rağmen, aklımla aşkın iflasına tanık olmamla gittim ben. Bir yanımda yitik bir aşk bir yanımda hâlâ tüten bir türküsüydü kalbim. Biri aşkta biri şüphede direnen iki kişiydim ben.” (İsimle Ateş Arasında, s.188).

“Acıyla çünkü artık biliyordum ki kusursuz aşk, aşkın ismiydi ve o da her şeyin ismi gibi sadece âlemlerin de üstündeki âlemde duruyordu.” (İsimle Ateş Arasında, s. 239).

“Ve bir gecenin tam ortasında, Allah ’ım dedim taşkın bir kalple, sessizce değil haykıra haykıra. Sabırla değil sabırsızlıkla, edeple değil edepsizce. Al bu aşkı kalbimden diye yalvardım.” (İsimle Ateş Arasında, s. 242)

Verilen ifadeler incelendiğinde sevginin en yoğun hali olan aşk duygusu üzerinden “sevgi” değeri aktarılmıştır.

“O da padişah’tı dahası babaydı. Dağıttı hediyelerini. Başlattı şenliğini. Dileyin benden ne dilerseniz, demiş.” (İsimle Ateş Arasında, s. 62).

Eserden alınan yukarıdaki kısımda değerler eğitimi bağlamında bakıldığında eserde yoksul, yardıma muhtaç olan kimselerin ihtiyaçlarının karşılanması üzerinden “yardımseverlik” değerinin işlendiği görülmektedir.

“İlk ordusu değildik biz bu iklimin. Biz de ordular içinde bir orduyduk. Fakat İstanbul kalbi çoktan fethedilmiş bir sevgilinin tüm ülkesi gibi düşerken Fatih bir Mehmet’in akdinikâhına kutluluğu müjdelenmiş bir komutanın kutlu ordusuyduk. Kendisine asla karşı konulamayan Süleyman’ın ordusuyduk. Biz görünmeyen askerlerle desteklenen bir orduyduk.” (İsimle Ateş Arasında, s. 52).

Burada ömrünü vatani için harcayan bir askerden bahsederek vatanseverlik değerini bu şekilde işliyor. Bununla birlikte vatan toprağı için gözünü kırpmadan savaşarak ölüme giden Türk erleri anlatılarak “vatanseverlik” duygusunun önemi ifade edilmiştir.

“O sadece kendisi değildi. Kendisine bir halk emânet edilmiş onun yeryüzündeki gölgesiydi.” (İsimle Ateş Arasında, s. 42).

“Yeni doğmuş gibi, yeni ismine, yeni hayatına ve padişahına doğdu Nezuka.Ne ülke ne dil ne anne ne baba cihanda bir padişahı vardı bir de kendisi şimdi.” (İsimle Ateş Arasında, s. 51).

“Bizi biz yapan padişahın adının sonundaki tamamlayıcı isim “beğ” idi, ilk zamanlar beğ idi biz kulduk. Köle değil kulduk. Kula değil, Allah’a kulduk. Kulluğumuzun gerçek mahiyeti hakkında bilgimiz vardı. Bu yanımızla hayata koşardık, eylemdik, doygunduk. Önder ile nöker arasındaki andayla bağlıydık, o zaman beğ olan padişaha.” (İsimle Ateş Arasında, s. 108).

“Savaş dediyse bize bizden evvel savaş meydanında olacağından emindik. Üstünlüğümüz mahiyetimiz kadar sevk ve idaremizden ileri gelirdi çünkü o kabiliyet de serdarımız olan padişahın zatında saklıydı.” (İsimle Ateş Arasında, s. 110).

“Onun da askerliğe dair aldı eğitim en az bizim aldığımız eğitim kadar sertti. O bir yandan ilahi bir güç tarafından kendisine verilen ve bir hükümdar rüyası ile aşikâr kılınan erkin sahibi iken diğer yandan da bir askerin sahip olabileceği kadar dayanıklı bir bedene sahipti.” (İsimle Ateş Arasında, s. 113).

“Bizim için devlet padişah demektir. O varlığımız gibi yokluğumuzun nizamımız gibi intizamsızlığımızın hem sebebi hem sonucuydu.” (İsimle Ateş Arasında, s. 114).

İfadeler incelendiğinde “saygı” değerinin vurgulandığını göstermektedir.

“Bir efsaneye dönen ve günden güne büyüyen gücümüzü, herkes biliyordu ki çetin bir eğitimden, meşakkatli bir hayatın disiplininden devşirirdik. Her üç ayda parlak bir ulûfe, her culûsta dolgun bir bahşış getirse de duvarları çinili, tavanları altın yaldızlı, kapıları mermer kaplamalı olsa da kışlada hayat, çok katı bir eğitim demektir.” (İsimle Ateş Arasında, s. 56).

“Emekli oluncaya kadar, yani ki delikanlılığımızın en harlı çağında, yasaktı, sonsuz disipline sahip olması gaye edilerek kurulmuş her asker ocağında olduğu gibi evlenmezdik.” (İsimle Ateş Arasında, s. 57).

“Devletin ordusuyduk biz ve devlet adına hiçbir şeyin henüz bozguna uğramadığı o muhteşem başlangıçta, Süleyman’ın asrında, muazzam bir denge içinde dönerdi muazzam bir çark. Defterden deftere akıp dururken isimlerimiz incelikli bir hesap diri tutardı akıştaki dengeyi. Her şeyin bir şeyle bir şey arasında durduğu bu hikâyede biz; benle biz, birle çok, kul ile devlet arasında dengeydik. Bedenle kol, elle silah, kalpteki kan ile onun beslediği uzuv arasında. Bir kuş tüyü konsa bozulacak denge bıçağın sırtında.” (İsimle Ateş Arasında, s. 96).

“Herkesin ve her şeyin ona bağlı olduğu mülkte ayrıcalığımız şuydu ki doğrudan onun komutası altındaydık, onun şahsına bağlıydık hükümüne teşkilatına teşrifatına ama hepsinden önce onun şahsına. Onun muhafız alayıydık. Ona hastık ona mahsustuk.” (İsimle Ateş Arasında, s. 109).

“Hayatı bizden sorulan padişahın atının yularına ve eteklerine sımsıkı sarılırdık. Dört yüz okçumuzla onu dört bir tarafından sımsıkı sarardık. Sonra kırılması imkansız bir çember daha yapardık. Böylece biz kulları hünkârinin canını taşıyan kader olurduk.” (İsimle Ateş Arasında, s. 110).

“Savaş meydanında hünkârımızı güzel ve yumuşak huylu bir ata bindirmek güzergâhı üzerinde o kutlu atın ürkebileceği tehlikeli bir geçitle sükûneti sağlamak da bizim görevimizdi.” (İsimle Ateş Arasında, s. 113).

“Ben yerin yüzünde yaşayan bütün müslümanların halifesiydim. Varlığını bana emanet etmişken bütün Osmanlı halkım daha ne yapabilirdim?” (İsimle Ateş Arasında, s. 304).

İfadeler incelendiğinde sorumluluk değerinin vurgulandığını göstermektedir. Burada hükümdarın halkına ve ordunun hünkâra devlete olan bağlılığı ve görevlerinden bahsedilmiştir. Burada işlenen “sorumluluk” değeridir.

4.3. Nar Ağacı

Bekiroğlu, Nar Ağacı’nı şöyle açıklamıştır: Trabzon’dan ve Tebriz’den doğup birbirlerine doğru yol alan iki hayat; önce deli akan sonra durgunlaşan iki ırmak... Aslında çok ırmak... Tebriz’in en büyük, en asil halı tüccarının deli fişek oğlu Settarhan ve Trabzonlu inci tanesi Zehra...

Ateşin bakışlı, ateşin duruşlu ırmağını kendi bildiğince alev ateş akıtmayı seçen bir genç kız Âzam. Adı ne aşk ne de dostluk olan bir duygu ile Settarhan’ın ırmağına dolanan Batumlu kitapçı Sophia. Acı ile yoğrulan, yoğruldukça durulaşan, kendi varlıklarını sevdiklerinin varlığında eriten Büyükhanım ve Hacıbey...

Ve hep kendi içine doğru akan, kendi ırmağını gencecik yaşta milleti için kurutan, Trabzon’un “kırık kafiyesi” İsmail, ah İsmail...

İki büyük harbin savurup tekrar şekillendirdiği yaşamlar, zorunlu göç, mücadele, kader, farklı inançların aktığı ortak zemin, üç ülke ve üç sevda Nazan Bekiroğlu’nun mürekkebi aşk olan kaleminde buluştu. “Nar Ağacı” hayal kadar zengin, roman kadar güzel,

tarih kadar gerçek bir hikâye... İncelik ile işlenmiş karakterleri, son derece zengin ayrıntıları ve dönemi anlatmadaki başarısı ile okuyanı çarpacak, yıllarca unutulmayacak bir kitap...

Nar Ağacı adlı eser değerler bağlamında incelendiğinde kök değerlerin geçiş sıklığı Tablo 8’de belirtilmiştir.

Tablo 8. Nar Ağacı Adlı Eserde Bulunan Kök Değerlerin Dağılımı

Kök Değerler	f
Adalet	2
Dostluk	-
Dürüstlük	-
Özdenetim	1
Sabır	2
Saygı	3
Sevgi	6
Sorumluluk	1
Vatanseverlik	4
Yardımseverlik	1
Toplam	20

Tablo 8 incelendiğinde eserde 6 geçiş sıklığıyla sevgi ve 4 geçiş sıklığıyla vatanseverlik değerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bunların yanı sıra 3 geçiş sıklığıyla saygı değeri, 2 geçiş sıklığıyla adalet ve sabır değeri, 1 geçiş sıklığıyla sorumluluk, yardımseverlik ve özdenetim tespit edilen diğer kök değerlerdir. Dostluk ve dürüstlük değerine ise eserde yer verilmemiştir.

Nar Ağacı adlı eserde tespit edilen değerlerin işlendiği bazı kısımlar şu şekildedir:

“Gülümsedi Celil Hikmet, mânâsını böylesine selamete sırtında taşıyan cümle içini titretmişti. Güzelliği bir kez fark edince sebepleri olur olmaz sıralayan aşkın en güzel demindeydi.” (Nar Ağacı, s. 79).

“‘Hayret!’ diye içinden geçirdi Zehra. Celil Hikmet Bey nasıl olup da tam istediği rengi bulup bir yerden çıkarmıştı? ‘Bir erkek’ diye düşündü tekrar,İsmail’e benziyorsa, resim yapabiliyorsa ve hele böyle bir griyi bir yerlerden bulup çıkarıyorsa, onunla sevdalıktan da öte evlenilebilirdi.” (Nar Ağacı, s. 79).

“Setterhan anasını düşündü. Kimse onun gibi kufta yapamazdı;et suyunu, berraklaşması için Allah bilir iki üç saat kaynatırdı. İki gün sonra anacığını görecekt olmanın mutluluğu kalbini şöyle bir okşadı ama orada göreceği başka biri daha vardı ki onun hayali kalbini okşamaklı kalmadı yerinden hoplattı.” (Nar Ağacı, s. 107).

“Kendini ne kadar sevse o kadar güzel, ne kadar beğense o kadar değerliydi. Azam o kadar değerdi.” (Nar Ağacı, s. 141).

“Aşka düştüğü besbelli yoksa ölmekten niye korksundu?” (Nar Ağacı, s. 144).

“Ben Azam’ı çok seviyorum, dediğinde Çiçek hala gözlerini gözlerime dikti. (Nar Ağacı, s. 351).

İfadeler incelendiğinde bir kişiye karşı duyulan bağlılık ve ilgiden yani beşeri aşktan sevgiden bahsedilmiştir.

“Semavî bir dinin mensuplarıyız biz elhamdülillah” diye başladı, genç adam, “Âlemleri yaratan Allah’a hamdolsun. O bir kavmin değil âlemlerin Rabbi’dir elbet. Hiçbir kavmin diğerine bir üstünlüğü olmadığını da biliriz. Ama insanlık ağacının değerli bir dalı olmakla da onurlanırız. Ve işe önce kendi bahçemizi süpürmekle başlarız.” (Nar Ağacı, s. 73).

“Fakültedeki Farsça derslerimizde bize İran takvimini de öğreten hocama içimden teşekkürler göndererek okuduğum tarihi miladiye çevirdim.” (Nar Ağacı, s. s. 109).

“Çiçek hala, Mirza Han’dan bile büyük; yaşını kimse bilmezdi. O kadar ki hiç evlenmemiş olan bu ihtişamlı kadın evin erkek meclislerinde kendisine yer edinmişti ve rüya tabirine dair küçümsenmeyecek bir şöhretin sahibiydi.” (Nar Ağacı, s. 153).

Eserde geçen bölümler incelendiğinde saygı değeri, büyüklere karşı gösterilen hürmet ile örneklendirilmiştir. Aynı zamanda diğer dinlere duyulan “saygı” değerinin işlendiği göze çarpmaktadır.

“Azerbaycan’ın kuzey parçası Rusya’nın olalı beri daha fazla Türk daha fazla Azerbaycanlıydı.” (Nar Ağacı, s. 155).

“Trabzon’da 87. Alay’ın hazırlıkları görülüyor pekâlâ ama bir de gönüllü taburu kuruluyor.” (Nar Ağacı, s. 195).

“Halis Efendi bile gidiyor. On sekiz yaşıımı doldurdum, gönüllü yazılabilirim. Ben de gideceğim. Biraz durdu, İzin verirsiniz. Tabur iki gün sonra hareket ediyor.” (Nar Ağacı, s. 196).

“Rusları da İngilizleri de Allah kısa zamanda def etsindi.” (Nar Ağacı, s. 245).

Eserde geçen bölümler incelendiğinde “vatanseverlik” değerinin incelendiğini görmekteyiz.

“Hacı Bey sendelemişti askeriye dairesinin koridorlarında. Bir sandalyeye oturtmuşlardı onu. Elindeki askıyı sallayarak oradan geçen ve bu sahneyi kim bilir kaçınıcı kez gördüğünü düşünen çaycı, bir bardak su uzatmıştı.” (Nar Ağacı, s. 273).

“Hepsinin bir yarası vardı ve her biri ayrı yerden kanamıştı. Kimi gözüünün önünde çocuğunun ipe çekildiğini görmüşü; kimi karısının, kimi kız kardeşinin, kızının başına gelen daha fazlasını; kimi anasının, babasının diz çöktürölüp yalvartıldığını. Görmekti hepsinin ortak anısı ve kan hepsine o ortak yürek acısından pompalanıyordu.” (Nar Ağacı, s. 376).

Sabırlı bir bekleyişin sonunda insanların elde etmek istediklerine sahip olabileceği anlatılarak “sabır” değeri işlenmiştir.

Diğer değerlere göre geçiş sıklığı bakımından sayısı az olan değerlere ait örnekler aşağıda belirtilmiştir:

İlahi adalet üzerinde durularak “adalet” değeri vurgulanmıştır.

“Piruz, yargılanacak, dedi. Hayatı boyunca yaptıkları tartılacak. Eğer iyilikleri fazla çıkarsa her iki yanında meleklerin beklediği Çınvad Köprüsü’nden kolayca geçerek cennete gidecek. Ama eğer kötülükleri fazla çıkarsa o köprü kıl kadar daralacak ve ruhu bu kez cehenneme düşecek.” (Nar Ağacı s. 179).

“İlahi kazanın zenginleri de perçeminden yakaladığından teselli çıkaran bütün eksik hayatlar gibi onun da bir eşitlik felsefesi geliştirdiği besbelliydi. Büyük felaketin zenginle züğürdü eşitlediğine dair felsefesi yapılmamış eşsiz sezgisel ifadesi.” (Nar Ağacı s. 253).

4.4. Lâ: Sonsuzluk Hecesi

Lâ: Sonsuzluk Hecesi adlı eser değer eğitimi açısından incelendiğinde tespit edilen değerler tablo 9’da belirtilmiştir.

Tablo 9. Lâ: Sonsuzluk Hecesi Adlı Eserde Bulunan Kök Değerlerin Dağılımı

Kök Değerler	f
Adalet	-
Dostluk	-
Dürüstlük	3
Özdenetim	3
Sabır	2
Saygı	2
Sevgi	8
Sorumluluk	2
Vatanseverlik	-
Yardımseverlik	1
Toplam	21

Tablo 9’a göre eserde 20 geçiş sıklığıyla en fazla işlenen değer sevgi değeri olduğu görülmektedir. Devamında 3 geçiş sıklığıyla dürüstlük ve özdenetim değeri, 2 geçiş sıklığıyla saygı, sabır, sorumluluk değeri, 1 geçiş sıklığıyla yardımseverlik değeri işlenmiştir. Adalet, dostluk ve vatanseverlik değerlerine ise hiç yer verilmemiştir.

Lâ:Sonsuzluk Hecesi adlı eserde geçen kök değerlerin işlendiği bazı bölümler aşağıda verilmiştir:

“Bütün isimlerinin önü sıra o kadar güzeldi ki onun Rabbi, Âdem’in bu ihtişama tapmaktan ona kul köle olmaktan başka yolu yoktu.” (Lâ Sonsuzluk Hecesi, s. 26).

“Âdem baktı ona. Göğsü olan güzelliğiyle açılırken başkaydı. Ama sözleri ruha işlerken anladı ki bambaşkaydı.” (Lâ Sonsuzluk Hecesi, s. 69).

“Âdem, Havva’yı kendisini sever gibi sevdi. Havva’yı sever gibi kendisine sevgilendi, özüne muhabbet etti.” (Lâ Sonsuzluk Hecesi, s. 73).

“Havva, başını Âdem’in sol omzuna yaslamış, bir eli onun bağrında diğer eli kendi boynunda hafif bir sesle şarkısını söylüyordu.

Sesi sulara çarpıp çarpıp geri dönüyordu. Bir ağacın dalları gibi sarmışlardı birbirlerini. Havva şarkısını söylerken Âdem onun saçlarını çözüyor sonra tekrar bağlıyordu.” (Lâ:Sonsuzluk Hecesi, s. 88).

“Ağacın altına cennet toprağının üzerine oturdular. Hem yıldızların hem güneşin altında el ele, kucak kucağa, ağız ağıza, diz dize, nefes nefeseydiler şimdi. Yer ve gök de göz gözeydi. Âdem Havva’nın elinden Havva Âdem’in elinden birbirlerine sordular, tattırdılar yasak meyveyi. Ağırladılar azizlediler birbirlerini.” (Lâ Sonsuzluk Hecesi, s. 116).

“Şuna razı değilim ki kalbimin senden haber alan kısmını kapatma. Beni sensiz bırakma.” (Lâ:Sonsuzluk Hecesi, s. 144).

“Ama aşk çok ağırdı. İkinin de aşkı tek başına taşıması mümkün olmayınca ikisinin de zembili de aşkı bir başına kaldıramayınca bölüştüler yükü. Yarısını Âdem sırtlandı aşkın yarısı Havva’ya kaldı.” (Lâ Sonsuzluk Hecesi, s. 152).

“Âdem bir Havva’yı unutamadı ne kadar zordu derin bir hasretin üstesinden gelmek. Unutur gibi bile olamadı. Uzaklaşmadı içinden hiçbir hatıra Havva’yı hatıram diye andı. Hatıralarını dağa taş anlattı.”(Lâ Sonsuzluk Hecesi, s. 201).

Romandan alınan ifadeler incelendiğinde “sevgi” değeri genellikle insan sevgisi üzerinden vurgulanmıştır. Romanlarda derin bir karı-koca sevgisinin olduğu görülmektedir. Romanda ayrıca Allah’a duyulan sevgi ve evlat sevgisinin olduğu göze çarpmaktadır.

“Melekler ona secde etti.”(Lâ Sonsuzluk Hecesi, s. 41).

“Önünde saygıya durulan Âdem’de saklı insanîyet sırrı. O aslında çok açıktı. O kadar açıktı ki cennetin bütün meleksi sakinleri bu secdeleriyle Âdem’in temsil ettiği kutsal ruhun önünde kendi değerlerini bildi, kendi yerlerini belirledi. Hepsi kendini Âdem’de seyretti onda eşitledi. Cennette bir varlığı, bir ismi olan her şey Âdem’in önünde eğildi başları eğildikçe kendileri yükseldi”. (Lâ Sonsuzluk Hecesi, s. 42).

Alıntılanan ifadeler incelendiğinde Hz. Âdem’e bütün yaratılmışların secde etmesi anlatılarak, “saygı” değeri bu şekilde işlenmiştir.

“O an anladı Âdem kızıl perçemli atın ne halde olduğunu. Sancısını gözlerinden okudu rahatını kaçırmaktan korkarak eline hafifçe onun boynunun şahdamarının üzerine koydu. Uzun ipek kirpikli göz kapaklarından geçirdi parmaklarını. Gözyaşını sildi, alnını okşadı, perçemlerini yana doğru taradı.

Bir serinlik akıttı ona sesinden. Karnını hafifçe sığarken, korkma, diye fısıldadı, hep böyle olur. Çok sancı çekersin ama çektiğine değer. Anne oluyorsun.” (Lâ Sonsuzluk Hecesi, s. 239).

Eserden alınan bölüm incelendiğinde “yardımseverlik” değeri anlatılmaktadır.

“Elini göğsünün üzerine koydu. Sanki dedi, bak tam şuramda, sol yanımda kalbimin altında bir yer eksik kalıyor. Sonra bu kadarla da kalmıyor bu eksiklik bütün ruhuma doluyor. Ne yapsam eksilmiyor ne yapmasam da olmuyor.”(Lâ Sonsuzluk Hecesi, s. 59).

“Yâ Rabbi, dedi, çok pişmanım ama enseme bir fısıltıyla sokulup sesini kulağıma yapıştırdığın da, o ses derin suların altından gelen tatlı ezgiler gibiydi. İşitmek işitip de kulak kesilmemek mümkün değildi, öyle güzeldi. Kim olsa dayanamazdı, benim gibi kulak kesilirdi, o sesle içime girdi. (Lâ Sonsuzluk Hecesi, s. 141).

“Kabil gizlemedi. Örtmedi üzerini içinden geçen şeyin. Sözü uzatmadı, hemen söyledi, söyledikçe bir daha söylemek istedi. Ateş tomarları gibi döküldü kelimeler ağzından, yanmadı ağzı, tutuşmadı dili. Sesinden nefret taşıtı, sesinin dokunduğu şeye kin eşlik etti, husumet sindi. Açıkça söyledi ki: Bu dünya ikimize birden dar. Başka türlü sönmeyecek bu ateş, bu su durulmayacak. Senin varlığından kaynaklanan dayanılmaz acım senin yokluğuna sağlar. Her şeye razıyım her şeye katlanırım. Gereklik yetmez gelecek zamanın kesildiğinde göstermeli şimdi, ben seni öldüreceğim. Çünkü sonsuza dek borçlusun bana ödeyeceksin.” (Lâ Sonsuzluk Hecesi, s. 299).

Eserde dürüstlük dinî niteliklerin bir sonucu olarak romandaki kahramanlarda yer bulmuştur.

“Şeytan yineledikçe, Âdem kaçtı.”(Lâ Sonsuzluk Hecesi, s. 90).

“Aklındaki yasağın korkusuyla hayır, diyebildi.” (Lâ Sonsuzluk Hecesi, s. 101).

“Yine de biraz daha direnebildi, bir kez daha hayır, diyebildi.” (Lâ Sonsuzluk Hecesi, s. 103).

Eserin bir bölümünde Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın şeytana teslim olmaması nefislerine karşı girdikleri derin mücadele romandaki kahramanlarda yer bulmuştur.

İfadeler incelendiğinde özdenetim değerinin genellikle insanların davranışlarını kontrol edebildiğini gösteren eylemler kullanılarak aktarıldığı görülmektedir. İnsanların kendi iradesi ile kendi davranışlarına hükmederek karar vermesi gerektiği ifade edilerek “özdenetim” değeri vurgulanmaktadır.

“Ama kolay değildi. Git dendikçe Âdem gelmek istedi. Merak etme dendikçe merakı ziyâdeleştirdi. Bir an için bastırsa merakını, o daha güçlü geri geldi. Bilmeye dair merakını öldürse Âdem bu kez bilmediğinin ne olduğunu bilmek istedi. Sonu yoktu. Merak kalbini deldi geçti, Âdem’in tenini bile istilâ etti merak doğurdu merakı. Böyle zorlanınca, etrafına çevirdi gözlerini, merakla bakındı cennetin sakinlerine onlardan medet umdu. Bir cennetli elinden tutsundu. Yüreğinden burguyu çekip çıkarsındı. Merakın varlığını bile hatırlamasındı.” (Lâ Sonsuzluk Hecesi, s. 95).

“Kolay değildi öğrenmek. Her defasında öğrendiği ayağına dolandı Âdem’in eline bulaştı. Ama o sebât etti.” (Lâ Sonsuzluk Hecesi, s. 192).

Eserden alınan bölüm incelendiğinde “sabır” değeri anlatılmaktadır.

“Kazâzedeydi Âdem. Lakin asıl acıyı Rabbinin rızasını kaybettiği için çekti. Şimdi hicâbı Âdem’in, kendisinden razı değilliği.” (Lâ Sonsuzluk Hecesi, s. 128).

“Ben bin kere kabul ettim kabahatimi. Sen bir kere affet.” (Lâ Sonsuzluk Hecesi, s. 140).

Eserden alınan bölüm incelendiğinde “sorumluluk” değeri anlatılmaktadır.

4.5. Mücellâ

Bekiroğlu’nun biyografik roman türünde kaleme aldığı bir eseridir. Mücellâ, genç Cumhuriyet ile yaşıt bir kızın; unutulmuş kumaşların, kokuların, alışkanlıkların, iğne oyalarının, kimi yarım kalmış kimi tamamlanmış aşkların, yaşamı seyretmekle yaşamak arasında gelip giden kadınların romanıdır.

Vaktin daha ağır aktığı, yaşamın ritminin daha çok mahalle aralarında karar bulduğu vakitler. Gaz lâmbasının ışığında içilen nohut kahvesinin ağızda buruk bir tat bıraktığı dönemler.

Arka planda Türkiye, pek çok çalkantının içinden geçerken dahi kendini bildi bileli çeyiz işleyen bir genç kızdır Mücellâ. Yavaş yavaş yaşamdan çekilirken bunu neredeyse hiç

fark etmeyen... Neyi beklediğini bilmeden bekleyen... Derken günün birinde, kıyısında kaldığı hayata son bir çaba ile dönmek isteyen...

Sümbül kokulu bembeyaz yastık kılıfları, kanaviçe işli peçeteler, uçları fistolanmış havlular, çeyiz sandıkları arasında...

Hanımeli, yasemin ve leylâk kokulu yaz ikindileri gibi uzun kış gecelerinde de, ya çardağın altında ya hep o soldaki pencerenin içinde... Mücellâ'nın dupduru ve çarpıcı hikâyesi. Romanı okurken herkesin kendinden bir şeyler bulabileceği bir romandır.

Tablo 10. Mücellâ Adlı Eserde Bulunan Kök Değerlerin Dağılımı

Kök Değerler	f
Adalet	1
Dostluk	2
Dürüstlük	-
Özdenetim	-
Sabır	1
Saygı	1
Sevgi	4
Sorumluluk	2
Vatanseverlik	-
Yardımseverlik	3
Toplam	14

Tablo 10 incelendiğinde en sık işlenen kök değer 4 geçiş sıklığı ile sevgi değeri olduğu görülmektedir. Sevgi değerinin ardından 3 geçiş sıklığı ile yardımseverlik değeri, 2 geçiş sıklığı ile sorumluluk ve dostluk değeri, 1 geçiş sıklığı ile sabır, saygı ve adalet değeri işlenmiştir. Dürüstlük, özdenetim ve vatanseverlik değerlerine ise hiç yer verilmemiştir.

Mücellâ isimli eserde tespit edilen kök değerlerin işlendiği bazı kısımlar aşağıda verilmiştir:

“Dokunduğu her şeyin yanına bir parça kalbini, bir parça teninin ateşini bırakmayı adet edinmiş Filiz’in bahar sanki üzerine inmiş, bütün parıltısını serpmiştir. Boynundaki şifon eşarp gibi uçuyordu. Işık saçıyordu gözleri, dudağı, elleri, saçının her bir teli, parmaklarının ucu burnu ile dudağı arasındaki çifte çizgi, hatta giydiği elbisenin kumaşı. Gözlerinden şefkat akıyordu. Sırılsıklam ve Mücellâ o zaman ortada

görmezden gelinmeyecek serseri bir şenlik ateşinin gezindiğini hissetti. Bu defa belli ki gel geç bir heves bir tevatür değildi Filiz'i hiç böyle görmemiştim.” (Mücellâ, s. 94).

“Sarıkışla yolunda, elinin üzerindeki o yarayı ovalarken ilk kez görmüştü Şerâfettin Albay Güzîde'yi. Genç kız, sırtında çiçek desenli yazlık hafif bir elbise, başında kenarından tafta kurdele sarkan hasır bir şapka ayaklarında düz keten iskarpinlerle yokuştan aşağı doğru geliyordu. İlk bakışta göze çarpan herhangi bir özelliği yoksa da kolumda biraz dolu bir sepetle ağır yürüyen bal rengi saçları kısa kesilmiş yüzü hafif çillenmiş bu kızın sadeliği Şerâfettin Albay'a sevimli görünmüştü. Onun eli bütün yorgunluklarını giderebilir, kâbuslarla bölünen uykularına bir sükûnet dokundurabilir, Elinin üzerindeki yara izini silebilir zannetmişti. Nicedir ilk yazı unutmuş Şerâfettin Albay'a kaderin hangi bilinmez cilvesiyle bahar gibi gelmişti.” Güzîde. (Mücellâ, s. 139).

“Allah şahit seni on iki yaş altı bir çocuğun masumiyetiyle sevdim. Nâmahremin değildin diye öptüm gözlerinden, gözlerimdenöpme ayrılmayalım niye demedin?” (Mücellâ, s. 156).

“Anne, dedi usulca onun omzuna dokunurken. Uyan boynun ağrıyacak. Akşam okundu hem namazını kaçırma. Baksana tarçınla akide ile çikolatin aldım.” (Mücellâ, s. 207).

İfadeler incelendiğinde sevgi değerinin insanın karşı cinse, annesine duyduğu sevgi duygusu ile ilişkilendirilerek anlatıldığı görülmektedir.

“O gönüllü teslim olanlar taifesinden, annesinin bir dediğini iki etmeyen, o bir isterse iki veren hayırlı evlatlar zümresindendi.” (Mücellâ, s. 49).

İfadeler incelendiğinde evladın annesine karşı görevleri “saygı” değeriyle ilişkilendirilerek anlatılmıştır.

“Evin yükü onun omuzlarına bineli beri pazar yerindeki bütün meyve ve sebzenin, bilûmum tanelilerin, yağın peynirin cinsini bilir, zamanına göre ne alınır ne alınmaz ezberinde taşırdı Mücellâ. Sokağa atacak tek kuruşu yoktu onun da. Ama bu kez titizlik göstermedi. Ne gelse vurmazdı bundan böyle. Misafir ağırdı.” (Mücellâ, s. 171).

“Neyyire Hanım'ın, Mücellâ üzerindeki hâkimiyetinden vazgeçmesi kendisinin ihtiyarlığı ile değil Mücellâ'nın yaşlanması ile başladı.” (Mücellâ, s. 202).

İfadeler incelendiğinde insanların sorumluluklarının bilincinde olup kendilerine verilen görevleri aksatmadan yerine getirmesinin önemi anlatılarak “sorumluluk” değeri vurgulanmıştır.

“Mücellâ abla, bu mektubu Sunay’a postalar mısın?

Yaralı bir güvercinin gözleriyle bakarken:

‘Zarfım yok ama Mücellâ abla...’ diye ekledi. ‘Onu da sen alır mısın?’ ”
(Mücellâ, s. 154).

“İstanbul gelin de aylar boyunca gece gündüz kendisini yalnız bırakmayan Neyyir’e Hanım ve özellikle hiçbir emeğini esirgemeyen Mücellâ’ya karşı kuvvetli bir muhabbet dalı yeşermiştir. İnsanın mahiyeti zor günde hele de hastalık zamanlarında belli olur. Kısacası Müzeyyen, iyi günün dostu dar günde hani, bunu iyi anlamıştır.”(Mücellâ, s. 170).

“O gece Mücellâ Yûsuf Ziya’nın sırtından hırkası kaysa omuzlarına yerleştirdi. Arkasına yastıklar dizdi. Meyveleri eliyle soydu. O bir istediye Mücellâ iki getirdi. Gece boyunca kulağı seste, gözü sofrada- olur ya biri bir şey ister, kuş sütünden kuru üzüm eksilirdi - emre amade bekledi. Severek yaptı bütün bunları. Kendisinde bir başkalık bir mutluluk hissetti.” (Mücellâ, s. 176).

Eserden alınan bölüm incelendiğinde “yardımseverlik” değeri anlatılmaktadır.

“İstenecek kızın elleri titrediği için cezve başına geçen Mücellâ’nın heyecanı da Filiz’inkinden az değildi.” (Mücellâ, s. 99).

“Filiz’in baş dönmelerini sanki kendi başında hissetti Mücellâ, sanki onun da durup dururken midesi bulandı. Karnında bir pıhtı kan canlandı, kıpırdadı. Onun da canı sanki kış ortasında yeşil erik istedi. Durup dururken burnuna haşlanmış taze mısır kokusu geldi. Hiç kimse, aman ağır kaldırma, dur şu yastığı sırtına koyayım demese de onun da kolu kanadı kırıldı. Kendisini tonlarca yük taşımış gibi yorgun hissetti. Düşün gecesinin üzerinden tam dokuz ay on gün geçmişti ki Filiz sancı çekerken Mücellâ dokuz doğurdu.” (Mücellâ, s. 124).

Eserde kahramanın birlikte büyüdüğü yakın arkadaşı, kardeşim diye nitelendirdiği insanla özdeşleşmiş “dostluk” değeri bu şekilde işlenmiştir.

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma

Çalışmamızda Nazan Bekiroğlu'nun romanlarında Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2020) bulunan kök değerleri ihtiva etmesi açısından incelenmiştir. Yapılan inceleme neticesinde 10 kök değeri örneklendirebilecek ifadeler tespit edilmiştir. Yazar, incelediğimiz eserlerinde değerleri kimi zaman doğrudan dile getirerek aktarmış kimi zaman da diyaloglar vasıtasıyla sezdirmeye çalışmıştır. Bekiroğlu, eserlerinin merkezine insanı koymuş ve değerleri okuyucuya iletirken roman kahramanlarını kullanmıştır.

Bekiroğlu'nun eserlerinde bulunan kök değerler farklı şekillerde okuyucuya aktarılmıştır.

“Adalet” değeri, daha çok ilahî adalet olarak okuyucuya aktarılmıştır. İnsanların birbirine davranışlarıyla birlikte adalet değeri işlenmiştir. Kahramanlar aracılığıyla verilen bu değer, eserlerdeki kahramanların her ne olursa olsun adaletten şaşmaması vurgulanarak aktarılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda adalet değeri okuyucuya aktarılırken olumlu örneklerle ifade edilmiştir. Eserlerde toplum yaşantısında sosyal statü ve fikir ayrımı gözetmeden herkese eşit bir şekilde davranılması gerektiği ifade edilerek adalet değeri ön plana çıkarılmıştır.

“Dostluk” değeri, insanların dostluk kavramına verdiği önemle ortaya konulmuştur.

Bütün insanlarda bulunması gereken bir özellik olarak ele alınan “dürüstlük” değeri, insanların hayatları boyunca doğru olanı benimsemesinin, dürüstlüğü bir yaşam biçimi hâline getirmesinin gerekliliği ortaya konulmuştur.

“Özdenetim” değeri, nefis ve irade kavramlarıyla okuyucuya aktarılmıştır.

Kahramanların kendi hayatlarında karşılaştıkları zorluklara karşı gösterdiği dayanıklılıkla okuyucuya “sabır” değeri aktarılmıştır. İnsanların neredeyse her dönemde karşılaştığı zorluklara karşı mücadele etmesi üzerinden bu değer işlenmiştir.

“Saygı” değeri, Allah’a ve dinî öğelere duyulan saygı şeklinde okuyuculara aktarılmıştır. Bununla birlikte Türk milletinin aile büyükleri başta olmak üzere devlet yöneticilerine ve kanaat önderlerine gösterdiği saygıyla ifade edilmiştir.

“Sevgi” değeri, kahramanlar aracılığıyla ilahî bir bağlılık olarak ifade edilmiş ve İslâm dini sevgi ile bütünleştirilmiştir. Bu değer, özellikle Allah sevgisi ve peygamber sevgisi açısından işlenmiştir. Bununla birlikte Türk milletinin başta ailesi olmak üzere dostlarına, karşı cinse duydukları his olarak anlatılmış sevgi değerinin kapsamı genişletilmiştir.

“Sorumluluk” değeri, genellikle bireyin üzerine düşen maddi ve manevi vazifeleri yerine getirmesi üzerinden okuyucuya aktarılmıştır.

“Vatanseverlik” değeri, Nar Ağacı’nda Türk milletinin vatanına olan bağlılığı şeklinde ele alınmış olup vatanseverlik değeri yine İsimle Ateş Arasında adlı eserde Türk milletinin köklü mazisiyle birlikte okuyucuya aktarılmıştır. Nitekim zamanında vatanın güzelliklerine sahip çıkmak ve gelişmesi için insanların gerekenleri en iyi şekilde yapılması gerektiği duygusu vurgulanarak “vatanseverlik” değeri işlenmiştir.

“Yardımseverlik” değeri; dara düşmüş insanlara, yoksula, hastaya hiçbir ayırım yapmadan yardıma koşması olarak ele alınmıştır.

Romanlarda yer alan eserler incelendiğinde her eserin farklı kök değerleri barındırdığı ve her eserde farklı kök değerlerin ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Romanlarda tespit edilen kök değerlerin dağılımı Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11. Romanlarda tespit edilen kök değerler

	Adalet	Dostluk	Dürüstlük	Özdenetim	Sabır	Saygı	Sevgi	Sorumluluk	Vatanseverlik	Yardımseverlik	Toplam
Yûsuf ile Züleyha	22	-	11	11	55	--	88	44	0-	22	223
İsimle Ateş Arasında	22	0-	11	11	33	66	111	77	71	11	333
Nar Ağacı	22	--	--	11	22	33	66	11	44	11	220
Lâ: Sonsuzluk Hecesi	--	--	33	33	22	22	88	22	--	11	221
Mücellâ	‘1	-2	--	1-	11	41	44	22	--	33	114
Toplam	77	22	55	66	113	112	337	116	55	88	1111

Yûsuf ile Züleyha adlı eser bünyesinde barındırdığı değerler açısından incelendiğinde eserin 23 kök değer örneği içerdiği tespit edilmiştir. Eserde en sık öne çıkan kök değerlerin sabır ve sevgi değerleri olduğu görülmüştür. Bunun yanında sorumluluk, yardımseverlik ve adalet değerleri; özdenetim ve dürüstlük değerlerine nazaran daha sık ele alınmıştır.

Eserde kök değere ait örnekler yer almaktayken, dostluk, saygı ve vatanseverlik değerlerine ait bir örneğe rastlanılmamıştır.

İsimle Ateş Arasında değerler eğitimi bağlamında incelendiğinde, 33 geçiş sıklığı ile değer çeşitliliğinin en fazla olduğu eserlerden biri olarak görülmektedir. İsimle Ateş Arasında adlı eserde sevgi, saygı ve sorumluluk değerleri en sık işlenen kök değerlerdir. Bunun yanında adalet ve sabır değerlerinin diğer kök değerlere göre daha sık kullanıldığı dostluk değerine ise hiç rastlanılmadığı tespit edilmiştir.

Nar Ağacı adlı eser değerler bağlamında incelendiğinde 20 kök değer örneği içerdiği görülmektedir. Eserde tarihi olaylarla birlikte bireysel konularda ele alınmıştır. Eser incelendiğinde sevgi ve saygı değerlerinin ön plana çıktığı görülmüştür. Bunun yanında vatanseverlik, yardımseverlik, sabır, sorumluluk, özdenetim ve adalet değerlerinin de eserde yer aldığı tespit edilmiştir. Ancak dürüstlük ve dostluk değerlerinin bu eserde yer almadığı görülmüştür.

Bekiroğlu'nun Lâ Sonsuzluk Hecesi adlı kitabı 21 kök değer içeren kitabıdır. Eserde dürüstlük ve özdenetim değerlerinin ön plana çıktığı görülmüştür. Bu kapsamda eserde sabır ve saygı değerlerinin de yer aldığı tespit edilmiştir. Buna karşın sıklık değerleri az olmakla beraber diğer kök değerlere dair örneklerin de eserde yer aldığı tespit edilmiştir.

Nazan Bekiroğlu'nun değerler eğitimi bağlamında incelenen eserlerinden biyografik roman özelliği gösteren Mücellâ adlı eseri 14 değer örneğiyle kök değerler bakımından en az örnek içeren kitabıdır. Sevgi ve yardımseverlik değerlerinin daha fazla geçtiği görülmüştür. Ayrıca dostluk ve sorumluluk değerleri olmak üzere diğer kök değerlerin de eserde yer aldığı tespit edilmiştir. Dürüstlük, özdenetim ve vatanseverlik değerlerinin eserde yer almadığı görülmüştür.

Değerlerin aktarılmasında edebî değeri olan kitaplardan istifade etmek geçerli ve pratik bir metot olarak kabul edilmektedir (Karatay, 2011). Aktarım aşamasında başarılı olmanın yöntemiye bu değerlerin işlendiği nitelikli edebiyat ve sanat eserlerinin ortaya konulması ve bu eserlerin öğrencilerle buluşturulmasıdır (Kurtoğlu, 2017). Bu kapsamda Nazan Bekiroğlu'nun eserleri incelenmiş ve bu eserlerin farklı değerlerin aktarılmasında uygun olduğu tespit edilmiştir. Nitekim İsimle Ateş Arasında, Nar Ağacı gibi Türk kültürünün köklü geçmişinden yararlanılarak ortaya konulan eserlerin yine Türk kültürünün maddi ve manevi değerlerini bünyesinde taşıdığı ortaya konulmuştur.

5.2. Öneriler

Nazan Bekiroğlu'nun eserlerinin değerler eğitimi bağlamında incelendiği bu çalışmanın sonuçlarından hareketle şu önerilerde bulunulabilir:

1. Nazan Bekiroğlu'nun eserlerinin kök değerler bakımından zengin olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla eserler farklı değerlerin aktarılmasında da kullanılabilir.
2. Eserlerden kök değerlerin yoğun olarak işlendiği bölümler, aslına sadık kalınarak kısaltılıp Türkçe ders kitaplarına alınabilir. Böylece metin etkinlikleri vasıtasıyla eserlerde işlenen kök değerlere dikkat çekilebilir.
3. *Bekiroğlu'nun kitapları Türkçe ile ilişkili olduğu kadar tarih ve dinle de ilişkili olduğu söylenebilir.
4. Değerlerin aktarılmasında en büyük sorumluluk öğretmenlerindir. Öğretmenlerin değerler eğitimi kapsamında kendilerini geliştirmeleri ve sınıf ortamında örnek olarak kullanabilmeleri açısından Bekiroğlu'nun eserlerinin öğretmenler tarafından okunması önerilmektedir.
5. Bekiroğlu'nun eserleri incelenmiş ve maddi manevi değerlerimize sıklıkla yer verdiği tespit edilmiştir. Bu kapsamda geleceğe yönelik yapılacak çalışmalarda Bekiroğlu'nun diğer eserlerinin de bu kapsamda incelenmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acat, B. ve Aslan, M. (2012). Yeni bir değer sınıflaması ve bu sınıflamaya bağlı olarak öğrencilere kazandırılması gereken değerler, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12.
- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. Kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aladağ, S. (2009). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretiminde değer eğitimi yaklaşımlarının öğrencilerin sorumluluk değerini kazanma düzeyine etkisi* (Doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aydemir, C. (2010). *Ömer Seyfettin ve hikâyelerinde eğitim değerleri*. Roza Yayınevi, Ankara
- Aydin, M. Z. ve Akyol, G. Ş. (2014). *Okulda değerler eğitimi, yöntemler, etkinlikler, kaynaklar* (4. Basım). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Bacanlı, H. (2006). *Duyuşsal davranış eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Belet, D. & Deveci, H. (2008). *Türkçe ders kitaplarının değerler bakımından incelenmesi*.
- Bekiroğlu, N. (2002). *İsimle ateş arasında*. İstanbul: Timaş.
- Bekiroğlu, N. (2006). *Lâ: Sonsuzluk hecesi* (35 b). İstanbul: Timaş.
- Bekiroğlu, N. (2007). *Yûsuf ile Züleyha* (21 b). İstanbul: Timaş.
- Bekiroğlu, N. (2012). *Nar Ağacı* (2 b). İstanbul: Timaş.
- Bekiroğlu, N. (2015). *Mücellâ*. İstanbul: Timaş.
- Bilgin, N. (1995). *Sosyal psikolojide yöntem ve pratik çalışmalar*. Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Calp, M. (2017). *Edebiyat bilgi ve kuramları*. Ağrı: Nobel Akademi Yayıncılık Eğitim Danışmanlık
- Çakıcı, E. (2010). *Millî Eğitim Bakanlığının 2004 yılında tavsiye ettiği yüz temel eserdeki yerel romanlar aracılığıyla edebiyat öğretiminde değerler eğitimi üzerine bir araştırma* (Yüksek lisans tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

- Demircioğlu, İ. H. ve Tokdemir, M. A. (2008). Değerlerin oluşturulma sürecinde tarih eğitimi: amaç, işlev ve içerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(15), 69-88.
- Demirel, M. (2009). Sınıf öğretmenlerinin ve okul yöneticilerinin karakter eğitimine ilişkin özyeterlik inançları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37, 36-49.
- Demirtaş, T. (2012). *Değerler eğitiminde edebî ürünlerden yararlanma: Nasreddin Hoca fıkraları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim öğrencilerine insani değerler eğitiminin verilmesi ve ahlaki olgunluk ölçeği ile eğitimin sınanması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dilmaç, B. ve Ulusoy, K. (2012). *Değerler eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
- Dilmaç, B. ve Şimşir, Z. (2016). *Okullarda değerler eğitimi*.
- Doğanay, A. (2007). Değerler eğitimi. C. Öztürk (Ed). içinde *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi yapılandırmacı bir yaklaşım* (3. baskı, ss. 255-286). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Emirhan, T. (2016). *Değerler eğitimi bağlamında Yavuz Bahadıroğlu'nun çocuk romanları*, (Yayımlanmış yüksek lisans tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Ercan, İ. (2001). *İlköğretim sosyal bilgiler programında ulusal ve evrensel değerler* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Fichter, J. (1999). *Sosyoloji nedir?*. (Çelebi, N. Çev). Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Fichter, J. H. (2015). *Sosyoloji nedir*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Fındık, İ. (2017). *Neden karakter eğitimi?*. Erişim tarihi: 15.05.2020, Ağ Sitesi: <https://www.ajanskamu.net/makale/neden-karakter-egitimi-m1739.html>
- Gökalp, N. (2014). Kişi olmanın değeri ve değerlerin kişi olmadaki yeri, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12 (27), 123-134.
- Güven, A. Z. (2014). *Değerler eğitimi ve Türkçe derslerinde değerlerin kullanımı*, Konya: Palet Yayınları.

- Güzel, A. ve Torun, A. (2004). *Türk halk edebiyatı el kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Hökelekli, H. (2008). Adalet. *Dem Dergisi*, 5, 132-137.
- Hökelekli, H. (2013). *Ailede, okulda, toplumda değerler psikolojisi ve eğitimi*. (2. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- İdi Tulumcu F. ve Tulumcu F. (2015). İlköğretim ikinci kademe Türkçe dersi programlarında yer alan değerler, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13(29), 535-560.
- İşcan, C. D. (2007). *İlköğretim düzeyinde değerler eğitimi programının etkililiği* (Yayınlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kabaklı, A. (1985). *Türk edebiyatı*. İstanbul Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, s.527.
- Kalkandelen, A. H. (2002). *Büyük Türk destanları*, Türk Kültür ve Eğitim Norm Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara.
- Karatay, H. (2007). *Değer aktarımı açısından yerli ve yabancı çocuk edebiyatı ürünleri*. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (38. ICANAS). Ankara.
- Karatay, H. (2011). Karakter eğitiminde edebî eserlerin kullanımı. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6 (1), 1398-1412.
- Karatay, H., Destebaşı, F. ve Demirbaş, M. (2015). Çocuk edebiyatı ürünlerinin 6, 7 ve 8. Sınıf öğrencilerinin karakter gelişimine etkisi. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 1123-140.
- Keskin, Y. (2016). Değerlere genel bir bakış: tanımı, özellikleri, işlevi ve sınıflandırılması. Köylü, M. (Ed). *Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi*. (s. 20-50). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Ketenci, T. (1997). *Hartman'ın etiğinde değer(ler) kavramı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kılınç A. ve Akyol Ş. (2009). İlköğretim 6. Sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan sevgi temasının değerler eğitimi açısından incelenmesi. *The First International Congress Of Educational Research*, 1-3 Mayıs Çanakkale.

- Köylü, M. (2013). Küresel bağlamda değerler eğitimine duyulan ihtiyaç, R. Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Z. Ş. Arslan, M. Zengin (Ed). *Değerler ve eğitimi uluslararası sempozyumu* içinde (s.287-312), İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Kurtoğlu, F. S. (2017). Âşık Veysel'in şiirlerini değerler eğitimi açısından okumak. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, (83), 101-123.
- Kuçuradi, İ. (1995). Hoşgörü: kavramı ve sınırları, B. Onur (Ed)., *Türk Eğitim Derneği XII. Öğretim Toplantısı Hoşgörü ve Eğitim Bildiriler Kitabı* içinde, 17-29, Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Kumbasar, E. (2011). *Muzaffer İzgü'nün romanlarının değerler eğitimi açısından incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Kuşdil, E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerinin değer yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı, *Türk Psikoloji Dergisi*, 45, 59-76.
- MEB (1981). *İlköğretim okulları Türkçe eğitim programı*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB, (2018). *Türkçe öğretimi programı*, Ankara: Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB, (2019). *Türkçe Öğretim Programı*, Ankara, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Meydan, H. (2014). Okulda değerler eğitiminin yeri ve değerler eğitimi yaklaşımları üzerine bir değerlendirme. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 93-108.
- Özdemir, M. ve İdi Tulumcu, F. (2017). Değerler eğitiminde edebî eserlerden yararlanma: Fatma Aliye'nin Muhadarat romanı örneği. *Sakarya University Journal of Education*, 7(4), 720-729.
- Robbins, A. (1993). *Sınırsız güç*. Çev. Mehmet Değirmenci. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Ryan, R. M. (1991). *The Nature of the self in autonomy and relatedness*.
- Sarı, M. (2007). *Demokratik değerlerin kazanımı sürecinde örtük program: Düşük ve yüksek oku yaşam kalitesine sahip iki ilköğretim okulunda nitel bir çalışma* (Doktora tezi). Çukurova Üniversitesi. Adana.
- Seyyar, A. (2007). *İnsani ve toplum bilimleri terimleri (ansiklopedik sözlük)*. İstanbul: Değişim

- Şahin, N. (2017). *Cengiz Aytmatov'un eserlerinin değerler eğitimi bağlamında incelenmesi ve ortaokul Türkçe ders kitapları için metin önerileri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Şen, Ü. (2007). *Milli Eğitim Bakanlığının 2005 yılında tavsiye ettiği 100 Temel Eser yoluyla Türkçe eğitiminde değerler öğretimi üzerine bir araştırma* (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2015). *Değerler eğitimi*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Yaman, Havva ve diğerleri (2009). İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan değerler, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(18), 107-120.
- Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitime genel bir bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları*. (19), 499-522.
- Yiğittir, S. ve Öcal, A. (2011). Lise tarih öğretmenlerinin değerler ve değerler eğitimi konusundaki görüşleri. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 13(20), 117-124.

İnternet

- Milli Eğitim Temel Kanunu. (1973). Ankara: T. C. Milli Eğitim Bakanlığı. Erişim adresi (23.11.2018): www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf
- TDK, (2018). Büyük Türkçe Sözlük, Erişim tarihi: 7 Temmuz 2018. www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Fatma Türkan SAMURLU

Doğum Yeri ve Tarihi:

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi:

Yüksek Lisans Öğrenimi:

Bildiği Yabancı Diller:

İş Deneyimi

Stajlar:

Projeler:

Çalıştığı Kurumlar:

İletişim

E-Posta Adresi:

Tarih:

İNTİHAL RAPORU

NAZAN BEKİROĞLU'NUN.ROMANLARININ.DEĞERLER EĞİTİMİ.BAĞLAMINDA.İNCELENMESİ

ORJİNALLİK RAPORU

% 21	% 5	% 0	% 19
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	Submitted to Ordu Üniversitesi Öğrenci Ödevi	% 16
2	dergipark.org.tr İnternet Kaynağı	% 3
3	Submitted to Dokuz Eylül Üniversitesi Öğrenci Ödevi	% 2

Alıntıları çıkart üzerinde
Bibliyografyayı Çıkart üzerinde

Doç. Dr. Mevlüt GÜLMEZ

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim/Raporum sadece Akdeniz Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

05 / 07 /2022

Fatma Türkan SAMURLU